GASPARIS SCIOPPII

Comitis à Claravalle

CONSULTATIONES

De Scholarum & Studiorum ratione,

Deque Prudentiæ & Eloquentiæ parandæ modis.

AMSTELODAMI,

Apud JUDOCUM PLUYMER Bibliopolam, propter Aquam, ſub ſigno Senecæ, 1665.

Illuſtriſſ. Marchioni

D^N. TRAJANO GUISCARDO,

Magno Montisferrati Cancellario,

GASPAR SCIOPPIUS S. D.

JAm multi ſunt anni, quod à compluribus amicorum rogatus de conſtituendis Scholis, deque ratione literas compendio docendi ac diſcendi nonnulla commentatus ſum, nihil minus cogitans, quam ut ea in vulgus ederentur. Sed poſteaquam multi in Italia & Germania ſummates viri ea legerunt ac probarunt, inque neceſſariorum ſuorum uſus deſcribenda cenſuerunt, nonnulli etiam adoleſcentes conſilio meo uſi tantos brevi tempore in literis progreſſus fecerunt, ut omnibus admirationi eſſent: cujus rei ſpecimen cernere eſt in Leonardo Pappo, Conſtantienſi Canonico & Auſtriæ domus Conſiliario, in Octavio Ferrario, clariſſimo ac diſertiſſimo politiorum literarum in Patavino Athenæo doctore, & in Mariangelo à Fano Benedicti, omnibus animi & ingenii dotibus ornatiſſimo: quin ea prælo ſubjicerem typiſque deſcripta exire paterer, amicis ita contendentibus negare non potui. Viſum autem mihi fuit, libellum tuo nomine præſcriptum emittere, cum te non minus de literis rectè judicandi facultate præditum, quam in obeundis Principum legationibus, inque Repub.

adminiſtranda majorem vitæ partem cum laude verſatum, nec minus eo nomine, quam ob patriam proximis annis tua potiſſimum fide, prudentia & conſilio conſervatam, Sereniſſimo Principi ac Patrono noſtro Mantuano Duci acceptiſſimum eſſe compererim. Quo accedit, quod tuæ erga me benevolentiæ non ſemel rebus ipſis ſpectatæ memoris gratæque voluntatis profeſſionem debere me ſaltem tantiſper cenſui, dum aliquid cum multiplici virtute tua, tum amicitiâ noſtra, meaque erga te obſervantiâ dignius ad te mitto. Cujus rei ſponſorem ſatis, opinor, locupletem admittes Paulum Bombinum noſtrum, virum inter præcipua ætatis noſtræ ornamenta numerandum, cum quo mihi colendi tui certamen eſt. Tu, Vir Illuſtriſſime, pro humanitate tua munuſculum hoc interea boni conſulas rogo, utque diu ſalvus ſoſpeſque ſis, ex animo voveo. Kal. Jul. Anni M.DC. XXXVI.

DE

DE CONSULTATIONUM

harum Utilitatibus Judicium.

VIdimus, ac legimus has de ſcholarum, ac ſtudiorum ratione Conſultationes: in quibus nos Viri Clariſſimi judicium tanta nominis ejus celebritate digniſſimum, magnopere oblectavit. Unde etiam ſpes fore, ut Principes, & ſacrorum proceres, quorum fidei ac tutelæ divinarum & humanarum literarum ſtudia commiſſa ſunt, tantam ſcientiis ac diſciplinis obortam lucem gaudeant, neque iſtam de humano genere bene merendi occaſionem neglecturi ſint: Namque aucto in immenſum ſcribendi docendique ſtudio, librorumque numero ac mole mutuò ſe prementium nova ſubinde ſobole exoriente, & præcipiti temporis fuga, cujus ſtolidè prodigi ſumus, magna ſtudiorum pars eſt, recta ſtudendi ratio. Niſi ergo omnia nos fallunt, ſi ad rem conferantur, quæ Scioppius conſulit, incredibili temporis, laborum, & impenſarum compendio literarum humaniorum & Philoſophiæ ſpatia adoleſcentes decurrent, & ad publicas quarumcumque diſciplinarum Acroaſes multò paratiores accedent, longeque majus in ſcientiis illis breviore tempore perdiſcendis operæ pretium facient. Claſſicarum certè Scholarum Magiſtris magnopere ex uſu futurum cenſemus, quod indicium eis ſit librorum, quorum lectione & ipſi proficiant, & auditoribus facilius & compendioſius præcipere queant. Itaque hoc nomine ætati huic gratulandum arbitramur: cujus judicii noſtri hoc publicum extare teſtimonium volumus. Patavii, Kal. Jul. Anno M. DC. xxxvi.

Bartholomæus Vecchius Senenſis, J. U. D. Patavii Profeſſor juris civilis primar.

Alexander Synclitius, J. C. & Anteceſſor Patavinus.

Octavius Ferrarius, Theologus, & Oratoriæ artis Græcarumque literarum Interpres primus.

PÆDIA ELOQUENTIÆ.

Compendio contracta.

ELoquentia eſt facultas animi ſenſa variis linguis efferendi, ſive id voce, ſive ſcripto fiat.

Ejus parandæ adjumenta ſive media ſunt tria, Diſciplina, Uſus, & Ordo in utroque.

Diſciplina eſt cognitio eorum, quæ eloquentiam conficiunt: quorum alia ſunt ſubſtructionis ſeu fundamenti, alia exſtructionis ſive operis.

Subſtructio partim eſt communior, partim eloquentiæ magis propria.

Communior ſubſtructio eſt partim Intelligentia linguarum ſine ullis regulis; partim Præceptio regularum ad etymologiam & ſyntaxin pertinentium. Utraque res Logicæ & Rhetoricæ communiter ſubſtruitur.

Propria eloquentiæ ſubſtructio eſt præceptio Logica de Argumentorum generibus & locis, deque Argumentationum formis: quæ niſi prius cognita habeantur, plurima Rhetoricæ artis præcepta de Inventione, Diſpoſitione & Elocutione longè difficilius & tardius diſcuntur.

Exſtructio eſt ars Rhetorica, ſive ſyſtema aut conſtitutio præceptorum de inventione, diſpoſitione & elocutione.

Uſus, ſive loquendi ſcribendique Exercitatio eſt partim ſecundùm Artem, partim ſecundùm Artificem.

Exercitatio ſecundùm Artem eſt vel Analyſis, vel Geneſis.

Analyſis eſt alieni operis cum Logicis & Rhetoricis præceptis comparatio.

Geneſis

Geneſis eſt novi operis ſecundùm Logicæ & Rhetoricæ præcepta effectio.

Exercitatio ſecundùm Artificem eſt imitatio ejus, quem quis vel legit, vel audit.

Ordo eſt eorum quæ diſcuntur & exercentur in ſua tempora diviſio, ut ea ſcilicet præmittantur, ſine quibus Eloquentiam majore laboris & temporis impenſâ parari neceſſe eſt.

Ordo parandæ Eloquentiæ Latinæ.

Primo Studii anno.

OMnium primum eſt, ut diſcantur Declinationum & Conjugationum Paradigmata, quæ in *Mercurio* noſtro *bilingui* Mediolani edito continentur: quod vel uno, aut ſummum duobus menſibus fieri poteſt..

Proximum, ut linguæ Latinæ intelligentia paretur memoriæ mandandis mille ac ducentis ſententiis in eodem Mercurio bilingui comprehenſis, unà cum *Conjugatis*, ſive primitivis, derivativis, ſimplicibus & compoſitis eorum nominum & verborum, quæ in iiſdem ſententiis includuntur. quod quidem mediocri ingenio præditi octo vel novem menſium ſtudio facilè conſequentur.

Tertium, ut primi anni poſtremi duo menſes conſumantur memoriâ complectendis etymologiæ & ſyntaxeos præceptis, quæ *Rudimenta Grammatica* noſtræ *Philoſophica* exhibent: quæ ſunt 140. verſus Hexametri (quibus Regulæ & Exceptiones de Nominum generibus & caſibus continentur) tum quindecim Regulæ de tota ſyntaxi unà cum Figuris, ſeu figurata vel irregulari ſyntaxi.

Secundo Studii anno.

QUartum, ut ſtudioſi exerceantur partim ſecundum Artis præcepta, quæ jam didicerunt, partim ſecundum Artificum exempla, quæ legendo cognoſcunt. Magiſter enim eis præleget atque explanabit hoc anno faciliores Ciceronis epiſtolas, Cornelii Nepotis ſive Æmylii Probi vitas, Terentii comœdias, Phædri fabulas, Ovidii libros Triſtium & de Ponto: ipſi verò quotidie aliquid ex ſermone vernaculo Latinè convertent, quod Magiſter legat & corrigat, indicando ſcilicet, ſi quid invenerit ſive cum Regulis etymologiæ aut ſyntaxis minimè congruens (quod genus ſermonis vitia Barbariſmus & Solœciſmus vocantur) ſive à Ciceronis, Cæſaris, Nepotis, Livii, Plauti & Terentii conſuetudine alienum, quod *Inſolentia* vitium eſt, cujus genera ſunt Archaiſmus, Neoteriſmus & Idiotiſmus vel Peregrinitas, de quibus *Propædia* noſtra *Rhetorica* videri poteſt.

Tertio Studii anno.

QUintum, ut ex *Propædia* noſtra *Logica* diſcant ſtudioſi genera Argumentorum, Prædicamenta, Propoſitionum definitiones & diviſiones, Argumentationis ſpecies Syllogiſmum, Enthymema, Inductionem, Soriten, Dilemma, cum Syllogiſmorum figuris, modis & affectionibus: quibus omnibus diſcendis tres menſes mediocri ingenio ſatis eſſe experimento eſt cognitum, quoniam nullus hic ſcholaſticarum Quæſtionum uſus eſt.

Sextum, ut ex *Propædia* noſtra *Rhetorica* ſex menſibus Inventionis, Diſpoſitionis & Elocutionis præcepta memoriæ mandent: quo tempore

ſimul verſus *Alvari de Proſodia* ſeu ſyllabarum quantitate, unà cum *Annotationibus Mariangeli à Fano Benedicti* eis prælegi & explanari poſſunt, ſimiliterque libri aliquot Virgilianæ Æneidos, aut epiſtolæ Horatii.

Septimum, ut poſtremo trimeſtri ſex hebdomadæ impendantur noſtro *Pervigiliò bonæ mentis*, ſive Introductioni in Philoſophiam Moralem: unde diſcent, quid & quot generum ſint Affectus, ſive animi perturbationes, quid Virtutes, eiſque oppoſita Vitia.

Octavum, ut aliæ ſex hebdomadæ impendantur *Introductioni in Phyſicam*, quam Peripateticorum princeps Petrus Johannes Nugneſius Hiſpanus edidit. Toto autem anno diſcipuli quotidie ſtylum exercebunt, Magiſtro ea quæ ſinguli ſcripſerint ad Grammaticæ & Rhetoricæ præcepta, ſedulò exigente.

Quarto Studii anno.

NOnum, ut priore ſemeſtri exerceantur partim in *Geneſi* ſecundum Artem Grammaticam & Rhetoricam, componendo epiſtolas, oratiunculas & carmina, ſi tamen non ſint abhorrentia & abſurda ad Poëticam ingenia; partim in *Analyſi*, ſive in reſolvendis Ciceronis orationibus & epiſtolis, in Livianis concionibus, in Odis Horatii, Elegiis Propertii, Tibulli & Ovidii: ut ſcilicet obſervetur, quo modo iſti magni artifices inventionis, diſpoſitionis & elocutionis oratoriæ ac poëticæ præcepta cuſtodierint, ut eorum exemplum ſtudioſi poſtea in Geneſi, ſeu componendis novis operibus imitari poſſint.

Decimum, ut poſteriore ſemeſtri exerceantur in *Geneſi ſecundum artem & artificem*, id eſt, ut ali-

quid novi operis, epiſtolam puta, narrationem, orationem, elegiam, epos, ſatyram, odam, epigramma, aut quid aliud componant, quod à Magiſtro corrigatur, ita ſcilicet ut moneantur de vitiis non tantum *Sermonis*, quæ artis regulis, aut bene loquentium conſuetudini adverſantur (qualia eſſe diximus Barbariſmum, Solœciſmum, Archaiſmum, Neoteriſmum & Idiotiſmum) ſed etiam oratoriæ *Dictionis*, quæ ſunt Plebitas, ſeu Vilitas, ſive Sordes, *κοινισμὸς*, ſive oratio verſicoloria aut multiformis & inæqualis, ſimiliterque oratio nullis Troporum & Figurarum luminibus diſtincta, exilis, attenuata & exſucca, parum bene collocata, malè juncta, minus numeroſa, & jejuna, ſive inops ſine verborum varietate & copia: de quibus vitiis ſatis multa in *Propædia Rhetorica* diximus. quæ vitia qui cavere ac virtutibus mutare noverit, ſtylo quotidie per omnem vitam exercendo, conſummare Eloquentiam, ſive ad ſummum perducere poterit. Ut enim ait Cicero, *Caput eſt quam plurimum ſcribere. Stylus quippe optimus & præſtantiſſimus eſt dicendi effector ac magiſter.* Sin autem quotidianum ſcribendi aut loquendi exercitium iſta ſermonis & dictionis vitia non excludat, evitari non poteſt, quin oratio fluat lutulenta, nec puncta doctorum auferat, velut hac altera ejuſdem Ciceronis ſententiâ docemur:

Perverſè dicere homines, perverſè dicendo facillimè conſequuntur.

PÆDIA PRUDENTIÆ
compendio contracta.

Prudentia eſt rectè vivendi & imperandi ſcientia. Eſtque vel Moralis, vel Civilis. Moralis, ſive Ethica, eſt ſcientia rectè vivendi.

Civilis, ſeu Politica, eſt ſcientia rectè imperandi.

Prudentiæ parandæ adjumenta ſive media ſunt tria, Diſciplina, Uſus, & Ordo in utroque.

Diſciplina eſt cognitio eorum, quæ Prudentiam conficiunt: quæ ſunt cùm Materia ſive Objectum, id eſt, res diſcendæ, tum Modi, quorum in diſcendo uſus eſt.

Materia diſciplinæ alia eſt princeps, alia adminiſtra principi ſubſerviens.

Materia princeps ſunt cùm Regulæ, tum Exempla vivendi & imperandi.

Regulæ ſunt decreta & præcepta Ethica & Politica. quid autem Decreta præceptis interſint, in *Elementis Philoſophiæ Stoicæ* Moguntiæ editis declaravimus.

Exempla ſunt cùm præterita, quæ in libris leguntur; tum præſentia, quæ in vita agenda videntur.

Materia adminiſtra eſt Geographia, Chronologia, & Genealogia, de quibus dictum in prima Conſultatione.

Modi diſciplinæ ſunt Lectio, Auditio ſeu Converſatio, & Peregrinatio.

Uſus eſt partim obnoxius, partim liber & voluntarius.

Obnoxius paret vel Docentibus, cum quis vivit

vit aut imperat ſecundum conſilia & monita aliorum prudentium: vel Imperantibus, cum quis eorum excipit imperium, & juſſa exſequitur.

Liber eſt, cum quis ſuæ ſpontis eſt, ſuoque modo vivendi & imperandi regulas & exempla ad rem confert, ſive opere ipſo exſequitur.

Ordo eſt præmiſſio eorum, ſine quibus alia ad prudentiam idonea tardius aut difficilius addiſcuntur.

Ordo parandæ Prudentiæ.

OMnium primum eſt, ut quis doceri & imperari aſſueſcat, hoc eſt, ut conſuetudinem ducat ea faciendi, quæ rectè vivendi & imperandi diſciplinæ ſunt conſentanea. Nam ſine tali conſuetudine nec regulas facilè intelliget, nec in iis, quæ regulis & exemplis facere doctus fuerit, exerceri animum inducet.

Proximum eſt, ut vivendi & imperandi regulas Magiſtris audiendis & libris legendis addiſcat. Quales verò libri eam ad rem uſui eſſe poſſint, in prima Conſultatione diſtinctius expoſui.

Tertium, ut præterita vivendi & imperandi exempla ex variorum populorum Hiſtoriis cognoſcat, ſemper agendi conſilia & eventa cum Regulis conferendo, ut nempe conſideret, quo quidque conſilio actum fuerit, quaque de cauſa eventus conſilio æquè aut minùs reſponderit. Nam ſine tali examine Hiſtoriarum lectio voluptatis quidem habet non minimum, ad prudentiam tamen non multò plus nihilo conferre ſolet.

Quartum, ut peregrinabundus variorum populorum vivendi & imperandi morem videndo & audiendo, ſive converſando, addiſcat. De generibus verò & utilitatibus Converſationis in prima Conſultatione uberius diſſerui.

Quin-

Quintum, ut ſive ſibi vivens, ſive Principi aut Patriæ in muneribus obeundis inſerviens quæ facienda didicit, ad rem conferre ſtudeat.

De Prudentiæ cauſis & effectis Eccleſiaſtic. cap. 39.

SApientiam omnium antiquorum exquiret Sapiens (*id eſt, Philoſophorum libros ethicos & politicos*) & in Prophetis vacabit (*id eſt, in ſacris literis.*) Narrationem virorum nominatorum conſervabit (*libros Hiſtoricos*) & in verſutias parabolarum ſimul introibit: occulta proverbiorum exquiret, & in abſconditis parabolarum converſabitur (*quales Salomonis libris continentur.*) In medio Magnatum miniſtrabit, & in conſpectu Præſidis apparebit (*muneribus publicis fungetur.*) In terram alienigenarum gentium pertranſiet. Bona enim & mala in hominibus tentabit (*peregrinatione bona & mala populorum inſtituta cognoſcet.*) Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum, & in conſpectu Altiſſimi deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit eum, ſpiritu intelligentiæ replebit illum (*Vult autem ſive amat Deus Sapientiam diſcere aventes.* Qui diligunt illam, eos diligit Deus, *Eccl.* 4. *Exemplo eſt Salomo, ad quem Dei verba ſunt* 3. *Reg.* 3. Quia non petiiſti tibi dies multos, nec divitias, aut animas inimicorum tuorum, ſed poſtulaſti tibi Sapientiam ad diſcernendum judicium, ut populum judicare poſſis: ecce feci tibi ſecundum ſermones tuos, & dedi tibi cor ſapiens & intelligens; ſed & hæc quæ non poſtulaſti, dedi tibi, divitias ſcilicet & gloriam.) Ipſe palam faciet diſciplinam doctrinæ ſuæ, & in lege teſtamenti Domini gloriabitur (*ſive glorioſus erit, & celebris docendo prudentiam Legis divinæ*

divinæ ſtudio partam.) Collaudabunt multi ſapientiam ejus, & uſque in ſæculum non delebitur. Non recedet memoria ejus, & nomen ejus requiretur à generatione in generationem. Sapientiam ejus enarrabunt gentes, & laudem ejus enunciabit Eccleſia.

CONSULTATIO PRIMA

De Studiorum ratione;

Ad nobilem & ornatiſſimum adoleſcentem Mariangelum à Fano Benedicti Patricium Mediolanenſem.

QUicquid de Studiorum tuorum ratione afferri poteſt, vel ad Finem pertinet, qui tibi propoſitus eſſe debet, vel ad Inſtrumenta, ſive Adjumenta (vulgo Media) quæ ut fine propoſito potiri poſſis, ſunt neceſſaria.

Finis vel ultimus eſt, vel medius, ſeu ſubordinatus.

Ultimus finis tuus eſſe debet gloria Dei creatoris, redemtoris & ſanctificatoris tui, ut is ſcilicet in te, per te, & propter te glorificetur.

Medius finis tuus primarius eſt felicitas vitæ futuræ, conſiſtens in viſione & fruitione Dei: & vitæ præſentis partim Contemplationi, partim Actioni deditæ. Secundarius finis eſt honorum & opum mediocritas, ac tandem cum dignitate otium.

Media horum finium potiundi ſunt Eloquentia, Prudentia & Sapientia.

Eloquentia eſt facultas animi ſenſa explicandi cùm ſermone, tum ſcripto in linguis compluribus:

bus; quarum aliæ neceſſariæ ſunt ad eruditionem, ut Græca; aliæ ad uſum ſeu commercium, ut Hetruſca, Gallica, Hiſpanica, Germanica & Sclavonica; aliæ ad utrumque, id eſt, ad eruditionem & commercium, ut Latina.

Prudentia eſt notitia cùm ejus quod juſtum eſt, ut eſt ſcientia Juris Civilis & Canonici: tum ejus quod eſt utile imperio aut regimini, ut eſt ſcientia Civilis, cujus partes ſunt Ethica & Politica: Adminiſtræ verò ſunt Chronologia, & Genealogia. Chronologia, ut quis ſciat, quæ quibus ſæculis primaria orbis Imperia ab orbe condito, aut poſt diluvium fuerint, quamque diu ſingula perduraverint. quam ad rem uſui eſt Turſellini Epitome hiſtoriarum, pereleganti ſtylo ſcripta, ut facilè politiſſimi Mureti diſcipulum agnoſcas. Geographia, ut quis ſciat, quæ orbis partes, quaque in parte præcipua regna ſita ſint. cui rei uſui eſt Atlas major & minor Mercatoris. Genealogia, ut quis ſciat, quæ præcipuæ Regum ac Principum familiæ hodie ſint, & prioribus ſæculis fuerint. Hac de re extant volumina Henningis, Reuſneri, Panvinii, Ammirati, Miræi, Quercetani, aliorum.

Sapientia eſt vel divina, quæ niſi Deo revelante nemini contingit, de Dei natura & operibus: vel humana, ſive humano ſtudio parabilis, de rebus Phyſicis, Metaphyſicis & Mathematicis. Ad Phyſicam pertinent utraque mundi Sphæra ſive Globus cœleſtis & terreſtris: ad Mathematicam verò Arithmetica, & Arcium munitio ſeu Fortificatio.

Modi quibus Media iſta comparantur.

IN genere duo ſunt Modi, Diſciplina & Uſus ſive Exercitatio. Prius enim diſcere, tum id

quod

cognoſcendæ vacares, cùm exquiſitam linguæ Germanicæ notitiam, tum eam Juris ſcientiam tibi parares, quâ majorem vix eorum quiſquam affert, qui ex Nobilium ordine cùm paſſim alibi, tum in Cæſaris præcipuè Regia juri reddundo primum admoventur.

Civilis Prudentia, ſive Ethica & Politica; lectione, peregrinatione, & converſatione ſeu conſuetudine hominum paratur.

Lectio eſt librorum, qui cùm præcepta, tum exempla ſuppeditant.

Libri præcepta Ethicæ & Politicæ continentes, alii à priſcis, alii à novis ſcripti ſunt. Priſci ſunt Plato, Ariſtoteles, Plutarchus, Cicero, Seneca, Epictetus, ac ſimiles, quorum inſignia fragmenta Stobæus collecta habet.

Novi trium ferè ſunt generum. Nam vel veterum libros Commentariis explanant (ut Gifanius & Johan. Magirus Ariſtotelis Ethica: ſicut Politica idem Gifanius & Philippus Scherbius) vel artium Syſtemata conficiunt per definitiones, diviſiones & regulas, id eſt, per decreta & præcepta procedendo (cujuſmodi ſunt Bart. Keckermanni & Clementis Timpleri Syſtemata Ethica, Oeconomica & Politica, ex quibus tamen tollenda fuerint, quæ Hæreſin ſapiunt) vel denique de variis quæſtionibus diſſerunt, ſive ut vulgò loquuntur Diſcurſus faciunt, cujus generis libri paſſim extant, ut Jani Gruteri, Scipionis Ammirati, Virgilii Malvezzi & aliorum in Tacitum: de quo ſcriptore quid mei ſit judicii, in libro meo *de Virtutibus ſtyli hiſtorici* expoſitum vidiſti.

Libri Exempla continentes ſunt Hiſtoriæ veterum ac recentiorum: item Onufrii, Panvinii, Johannis Roſini, Glandorpii, Lipſii ac ſimilium de Romanis antiquitatibus lucubrationes. Thea-

B trum

trum quoque vitæ humanæ Theodori Zuingeri totum coacervandis exemplis occupatur.

Peregrinatio, de qua nunc agimus, eſt præcipuarum Europæ partium perluſtratio, ut mores variarum gentium cognoſcantur, & linguæ commerciis plus neceſſariæ addiſcantur. Germaniæ Nobiles hunc ferè in peregrinando ſervant ordinem, ut perluſtrata ſuperiore & inferiore Germaniâ in Angliam trajiciant, inde in Galliam, porrò in Hiſpaniam, pòſt in Italiam ac Siciliam; ac domum tandem ſe recipiant.' Qui verò hanc peregrinationem minore temporis ac pecuniarum impenſa, nec minima cum utilitate conficere cupiunt, iſta obſervare ſolent. I. Operam dant, ut linguam gentis illius, ad quam ſe conferre cogitant, prius probè intelligant. II. Ejuſdem gentis Hiſtoricum aliquem prius legunt, & Chorographiam ejus, ſive Tabulam Geographicam ſibi familiarem reddunt: quod ipſum faciunt de Genealogiis præcipuarum illius gentis familiarum. III. Relationes de eadem gente conſulunt, quæ in Johan. Botero, in Theſauro Politico, ac ſimilibus libris extant: tum Itineraria ab iis edita, qui priores eandem provinciam perluſtrarunt. IV. Comites ſe adjungunt aliis Nobilibus idem iter ſuſcepturis, idque ſedulò dant operam, ut aliquis ſit in comitatu, qui jam eandem peregrinationem confecerit, aut ſaltem linguam populi, quò contendunt, probè calleat. Hæc quippe res plurimi ſolet fieri, eoque contingit, ut qui varias linguas novit, is facilè occaſionem nanciſcatur alienis impenſis plura regna ac provincias perluſtrandi. Ultro enim Magnates talem ambiunt, ac liberis ſuis peregre ituris ducem itineris additum exoptant.

Converſatio proximus Peregrinationis fructus eſt.

eſt. Ad Prudentiam enim parandam perparum in videndis variis locis momentum eſt, plurimum verò in uſu hominum & convictu. Ut autem ſperatus ex converſatione fructus percipi poſſit, ad hæc tria reſpiciendum tibi noveris. I. de quibus rebus converſandum aut colloquendum ſit. II. cum quibus. III. quibus in locis. Quod ad primum attinet, omnis converſatio ad ea dirigi debet, quæ ſunt vel Gnoſeos ſive Indicii, vel Criſeos ſive Judicii. Indicium præſtat multarum rerum ſingularium notitiam, innatumque plura ſciendi deſiderium alit. Hanc ad rem uſui tibi fuerit Zuingeri Methodus Apodemica, peregrinandi artem docens. Inde diſces, cujuſmodi ſint ea, quorum indicium & notitiam interrogando perſequi, ſive quibus de rebus peregre delatus percunctari debeas, ut multarum rerum ſcientiâ inſtructior aliquando domum reverti poſſis. Judicium docet, quæ facienda aut fugienda ſint, quæ ſcilicet ſint vel honeſta aut turpia, vel utilia aut noxia. Converſationis ergo fructus erit, ut quis varias res habeat cognitas, id eſt, ut norit quid eſſe aut fieri ſoleat, tum quid eſſe aut fieri debeat. Ad alterum quod attinet, cum iis converſandum eſt, qui vel docere poſſint, vel diſcere parati ſint. Docere norunt, qui vel longa ætate, vel multa lectione, vel peregrinationibus, vel denique diuturno hominum rerumque uſu multarum rerum notitiam, deque faciendis & fugiendis, ſive de honeſtis ac turpibus, deque utilibus ac noxiis judicandi facultatem conſequi potuêre. Ab horum congreſſu vix unquam niſi ſcientior, aut intelligentior diſcedes, modò ipſe tibi non defueris, nec ea quæ ignoras dextrè percunctari, aut quoquo modo ſermonis de iis inferendi occaſionem neglexeris. Ex eorum verò, qui diſcere cupiunt, convictu hoc conſequi poteris,

ris, ut & memoriam eorum quæ videris audieri ſive corrobores, & animum ad ea quæ rogaris intendas, ut quæ neſcis inveſtiges, atque aliunde exquirenda tibi memineris. Idonea tandem converſationis loca ſunt, quò potiſſimum confluere homines ſolent, qui multa vidiſſe, legiſſe, audiviſſe, aut geſſiſſe ſive adminiſtraſſe judicantur, tanquam Aulæ Regum, Romæ putà, Viennæ, Lutetiæ, Bruxellæ, & Madriti. Ibi enim Principum Oratores & Curatores negotiorum magno numero invenies, qui cæteris plura norint, & ex longo rerum hominumque uſu judicio polleant. Et ad horum domos plerique ſive officii & ſalutationis ac deductionis cauſa, ſive converſatione tempus fallere cupientes ſubinde ventitant, ut multa cognoſcendi occaſio nemini, qui eam quærat, ibi deeſſe poſſit. Neque verò cuiquam ad Oratorum amicitiam interpretis operâ, aut commendationibus opus eſt, cum illi etiam ultro iis ſe debere putent, qui ad ſe officii ergo veniunt, ſibique appariturâ & deductione ſeu comitatu operam navare ſtudent.

Divina ſapientia, quanta homini Chriſtiano, eidemque nec indocto, & ſupra plebem eminenti ſatis ſit, quotidiana Sacrorum Bibliorum, tum librorum Catorthomaticorum lectione parari poteſt. Sunt autem Catorthomatici, qui perfectum hominis officium docent, quod Ciceroni eſt Catorthooma, actio ſcilicet aut perfectam & heroicam virtutem conſtituens, aut ex talis virtutis habitu profecta. Tales libri ſunt, quos Thomas de Kempis, Johan Gerſon, Abbas Bloſius, Ludovic. Granatenſis, Johan Avila, Franciſcus Arias, Alfonſus Rodriquez, aliique vitæ ſpiritualis magiſtri, magno Reipublicæ Chriſtianæ bono ediderunt: qui hoc præcipuè præſtant, ut & ſe ipſum homo rectius noverit, & cognita ſua vilitate ac

pra-

pravitate ſuas ipſius cogitationes & actiones maximè ſuſpectas habeat, & ad Dei miſericordis opem ſupplex ſe recipere meminerit. Ipſum verò ſapientiæ omnis fontem, codicem dico Sacræ Scripturæ lecturus, præter Nicolai Lirani Commentarium, etiam Annotationes in eum Emmanuelis Sà, & Johannis Marianæ adhibendas tibi noveris, quas ſuo in S. Biblia Commentario inſeruit doctiſſimus P. Stephanus Menochius. Earum enim operâ *Literalem*, quem vocant, Scripturæ ſenſum minimo negotio diſces, ac ſubinde de Hebræa, Chaldæa, Syra & Græca lectione admoneberis.

Scientia rerum Naturalium in vulgaribus Philoſophorum ſcholis parùm addiſcitur, ſive quòd Magiſtri plerumque ad hoc alios doceant, ut ipſi diſcant; ſive quòd in otioſis, inutilibus, & loco ac tempore alienis quæſtionibus occupentur; ſive quòd Auditores nec arte Logica, ut oportebat, inſtructi ſint, nec aliquod diſciplinæ Phyſicæ Syſtema prius cognoverint, quale habes in Phyſicis inſtitutionibus Petri Johannis Nunneſii, Philoſophiæ Peripateticæ facilè principis, & interiore Græcarum ac Latinarum literarum notitiâ ſermoniſque elegantia nemini ſecundi. Omnino auctor tibi ſim, ut Timpleri Syſtema Phyſiologicum diligenter evolvas, ac ſubinde de iis, quæ minus ibi intellexeris, aliquem Philoſophica doctum conſulas. Ita rerum naturalium cauſas & affectiones ſatis cognitas habebis, nec de frivolis illis quæſtionibus, quibus Cathedræ vulgò perſonant, multum eris ſollicitus. In primis autem ex Timpleriano Syſtemate ea te velim probè diſcere, quæ ad utriusque Globi, cœleſtis & terreſtris, explicationem pertinent, quoniam ſine Aſtrologia & Geographia non quantum res poſcet in Chronologicis & Hiſtoricis proficere poteris. Gemmarum, itemque Planta-

rum complurium genera ac virtutes pernoviſſe,cùm variás habet utilitates, tum homini cum Principibus ac Magnatibus verſanti ad gratiam & Polymathiæ, ſeu multiplicis doctrinæ opinionem ſuffragari ſolet.

Metaphyſicam, ſeu primam Philoſophiam, ex ejuſdem Timpleri Syſtemate commodiſſimè haurire poteris. Nam pleraque omnia, quæ à Fonſeca, Suario, aliiſque majorum gentium Philoſophis uberius ſunt explicata, miro ille compendio contraxit. Duo tamen in eo facienda tibi memineris; unum, ut prius à docto aliquo Theologo inducenda ac delenda cures pauca illa loca, in quibus Eccleſiæ Catholicæ doctrina non minus imperitè, quam impiè impugnatur, cujus generis ſunt quæ lib. 3. cap. 8. problemat. 1. 4. 5. & 13. leguntur: & lib. 4. cap. 4. problem. 27. Alterum ut ex Propædia noſtra Logica corrigas, quæ ille de Entis attributis reſpectivis minus methodicè diſpoſuit. Diviſio quippe illa in certas Attributorum claſſes eſt omnino arbitraria, & agricolâ numerante, quàm Philoſopho generibus res varias digerente dignior.

Mathematicarum ſcientiarum quantum tibi variis nominibus uſus venire poteſt, tantum tibi, aut etiam aliquantò plus Keckermanni liber exhibuerit, qui *Syſtema totius Mathematices* inſcriptus extat. Cùm ergo hominem inveneris idoneum, ut librum illum tibi interpretari poſſit, eam tibi occaſionem nequaquàm omittendam cenſeo. Et quoniam in Arithmeticis ſatis exercitatus es, Graphidem quoque, ſive artem rerum quas velis imagines lineamentis cretâ, carbone, vel atramento ductis adumbrandi vel deſignandi calles, perfacile tibi futurum conjicio, ut Architectonices principia ex Vitruvio, tum hodiernam arcium muniendarum

darum rationem Magiſtrum nactus addiſcas. quod tamen non niſi ſubſecivis horis, & bono modo, nullaque ſtudiorum magis neceſſariorum remorâ & impedimento facere te moneo. Vale Mediolani, menſe Auguſto, Anni 1629.

CONSULTATIO II.

De Prudentiæ & Eloquentiæ parandæ modis in adoleſcentis cujuſdam Germani uſum.

UT aliquando, quod te velle video, reipub. operam minimè vulgarem navare, & nominis claritatem generi tuo inferre poſſis, opus eſt, ut de Fine, quem in ſtudiis tuis ſpectes, rectè conſtituas, & Adjumentis ſeu Mediis, quæ vulgò vocant, iis utaris, quæ te ad finem animo deſtinatum quàm commodiſſimè perducant.

Finis proximus ſtudiorum tuorum eſſe debet Habitus Prudentiæ & Eloquentiæ. Prudentia verò partim eſt Senatoria ſeu Conſiliaria; partim Forenſis, Judiciaria ſeu Juridica, quemadmodum vulgò loquuntur. Illam Græci βουλευτικὴν, hanc δικαστικὴν appellant. Quid inter eas interſit, hinc cognoſces. Rex, ſive Princeps omninoque is, penes quem eſt τὸ Πολίτευμα, ſive ſumma imperii aut Reipublicæ, cùm conſultat, tum judicat. Conſultatio eſt de Utili, hoc eſt, de eo, quod Statum, ſive imperium, aut rempub. conſervare & augere poteſt. Judicium verò de jure, hoc eſt, de eo, quod vel lege ſcripta, vel more aut conſuetudine, juſtum perhibetur. Ad Conſultationem ſive Conſilium Status, ſeu Senatum adhibentur Politici, qui nimirum Politicam didicerunt, quæ eſt Ars condendi, conſervandi, & augendi Status ſive Rei-

 publicæ.

publicæ. Ad Judicia verò, ſive Tribunalia Juriſconſulti adhibentur, qui Juris artem tenent, ſive qui eis, qui litigant, reſpondere ſciunt, quo jure ſua reſpub. in teſtamentis, contractibus cæteriſque privatorum negotiis utatur. Ut igitur non modò Cauſidicum ſive Advocatum agere, ſed etiam à Regibus & Principibus in ſanctius Conſilium non tam illorum errore, quàm merito tuo cooptari poſſis, utrâque Arte, hoc eſt, tam Politica, quàm Juriſprudentia inſtructus eſſe, adeoque ad eas parandas ſtudia & actiones tuas dirigere debes.

Eloquentiam voco facultatem ea, quæ animo conceperis & ſentias, pluribus linguis planè & ornatè proloquendi ac ſcribendi. Linguas porrò alias ornamenti, alias uſûs ſive utilitatis cauſâ diſces. Ornabit te & in magna apud pleroſque exiſtimatione ponet Græcæ linguæ notitia. Uſui tibi erunt præcipuè quidem Germanica, Latina, & Italica ſive Hetruſca; ſecundariò verò Hiſpanica & Gallica; quas quidem omnes intra quatuor annos non magno negotio condiſces, velut multorum mihi exempla ſpondent.

Jam de modis ac rationibus ſive Mediis, quibus Prudentia & Eloquentia parari poſſit, habitâ non tam rei, quàm captûs tui ratione, quædam breviter monebo.

Prudentia conſiliaria ſeu Politica, quantum ad Studium attinet (nam de Praxi ſive Uſu & exercitio hîc non loquor) cùm legendo, tum audiendo acquiritur. Lectio eſt partim præceptorum, partim exemplorum. Præcepta duûm generum libris continentur. Nam alii Syſtema ſeu corpus totius Artis Politicæ complectuntur; alii de certis quibuſdam materiis diſputant, ſeu *diſcurrunt*, quemadmodum ipſis appellare placet. Prioris generis libri aut priſcorum ſunt auctorum, aut recentium. Inter

priſcos

priſcos familiam ducunt Ariſtoteles & Plato. Ariſtoteles octo libros Politicorum ſcripſit, & tres Rhetoricorum, qui quavis commendatione majores ſunt. In libros Politicos extat Oberti Giſanii principis Juriſconſulti commentarius, Danielis Heinſii paraphraſis, & Philippi Scherbii eminentiſſimi Philoſophi annotationes, ex ejus ore ab adoleſcentibus quibuſdam properanter exceptæ. In libros Rhetoricos notas quaſdam Muretus & juſtam Paraphraſin Riccobonus edidit. Illæ Ingolſtadii ſunt typis vulgatæ, hæc Francofurti. Juſtum verò in eoſdem Commentarium edidit Majoragius, & P. Victorius literarum princeps. Platonis libros de Republica & de Legibus ſatis explanatos invenies in Montecatini commentario, quem in ſecundum librum Politicorum Ariſtotelis Ferrariæ edidit. Inter recentiores, qui multi ſunt, maximè probo Syſtema Politicum Keckermanni & Timpleri, & ejuſdem Keckermanni Apparatum Practicum, dum tamen paucula illa loca, quæ Hæreſin ſapiunt (uterque enim Calvinum ſectatur) in iis libris expuncta fuerint, quæ quidem aliàs tibi indicabo.

Alterius generis libri proximo ſæculo pænè innumerabiles prodiêre, qui nimirum Diſputationes ſeu *Diſcurſus* de variis materiis Politicis complectuntur. Eos paſſim in librariorum tabernis invenies. Et Francofurti quidem Theſaurus Politicus Latino & Hetruſco ſermone ſcriptus exiit; quem tibi parare memineris. In Italia Joannis Boteri libros non ſine fructu leges.

Exempla eorum quæ libris Politicis præcipiuntur in Hiſtoricis invenies, in quibus legendis quomodo verſari te oporteat, cùm ex aliis libris, tum ex Apparatu illo Practico Keckermanni diſces.

Audiendo Prudentiam parabis, ſi peregrineris, mul-

multumque cùm iis, qui vel ipſi rempub. adminiſtrarunt, vel peregrinando multorum mores hominum & urbes cognoverunt, verſari voles: cujus quidem rei copiam Romæ vel maximè habebis, quippe ad quam præſtantiſſima quæque non modò Italiæ illius Politicorum nutriculæ, ſed etiam totius Chriſtiani orbis ingenia confluere conſueverunt.

De paranda Juriſprudentiâ vix tibi conſilium ſubjicere audeo, cùm ipſos annos viginti ab eo ſtudio abfuerim, animumque aliis curis occuparim. Quia tamen cum præſtantiſſimis orbis totius Juriſconſultis familiariſſimè vixi, eoſque de Arte ſua non ſemel differentes audivi (cum præſertim is, qui familiam inter eos ducere videtur, Antonius Faber Romæ anno 1601. quotidie domum meam ventitans mihi Plautinas fabulas interpretanti operam dare, ſeque diſcipulum meum profiteri haud erubeſceret) non dubitabo rationem tibi monſtrare, quâ intra vertens biennium labore minimè magno tantùm in eo ſtudio proficere queas, quantum tibi ad tuendum Juriſconſulti nomen & rem ſtrenuè faciendam ſatis ſit futurum. Omnium ergo primùm in manus ſumito *Epitomen Inſtitutionum Juris* à Dionyſio Gotofredo ſcriptam, quæ cum libello Inſtitutionum à Gotofredo editarum circumfertur, atque etiam in corpore Juris Civilis ejuſdem Gotofredi inter Inſtitutiones & Codicem interjecta viſitur. Eam Epitomen ſi velis, itidem ut ipſe adhuc adoleſcens faciebam, uno menſe totum ediſces: ſed ego trimeſtre tibi conſtituo, ut ſubinde textum Inſtitutionum conſulere, & ſi quid non æquè intelliges, Giſanii commentarium inſpicere poſſis: nam is non perinde, ut vulgus interpretum, inſanit, qui libellum illum invito Juſtiniano verboſiſſimis commentariis onerant, quæ

nequa-

nequaquam minor eſt ineptia, quàm ſi Grammaticus pueris cùm literas colligere & pronunciare diſcunt, Etymologiæ & Syntaxios regulas inculcet. Poſtquam verò Epitomen illam memoriæ penitùs infixeris, omneſque definitiones & diviſiones promtiſſimè reddere ex ea poteris, proxima tibi cura erit ut Titulos Digeſtorum & Codicis tibi familiares reddas, quod quidem, ſi Memoriæ Localis (quam vocant) artificium ſcires, uno ſolo octiduo facillimè præſtares. Sed etiam ſine illo artificio non parum proficies, ſi Titulos omnes uno folio aperto ac patente deſcriptos ſic parieti cubiculi tui affixeris, ut ſemper in conſpectu ſint, & quotidie perlegere volueris. Interea verò lectionem Paratitlorum Matthæi Weſembecii incipies, in qua cùm annum unum conſumpſeris, tantum te profecturum præſtabo, quantum vix centeſimus eorum, qui hodie Juriſconſulti ab Academicis *nemine nemineque penitùs diſſentiente* renunciantur, & partim animo ad Praxin converſo lucrum non pœnitendum faciunt. Te tamen, quod ad biennium tibi temporis erit reliquum, cognoſcendo Juri Canonico tribuere velim, Danielis Venatorii Analyſi juris Pontificii adjutum. quo facto, quin quæ didiceris ad rem transferas, hoc eſt, in Praxi te exercere incipias, & hodiernam fori conſuetudinem, ac de jure reſpondendi & advocandi rationem addiſcas, nihil te videbitur remorari poſſe. Tam multi enim & laborioſi extant materiarum Juris indices ſeu Repertoria, ut nihil dubitarit aſſeverare Cardinalis Seraphinus Olivarius, qui quadraginta tres annos Rotæ Romanæ Auditorem ſive Aſſeſſorem magna cum omnium commendatione egit, hominem vel mediocris ingenii, qui nihil niſi Artis hujus propria vocabula ſive Terminos intelligat, ejuſmodi Repertoriis inſtructum non triduo,

quod

quod de ſe Cicero promittebat, ſed tribus horis Juriſconſultum ſe profeſſurum. Aliam eorum rationem eſſe minimè nego, qui Anteceſſores fieri, Juriſque libros aliis de ſuperiore loco interpretari cupiunt, quod facere non poſſunt, niſi ingenti divinarum & humanarum literarum flumine inundati. Sed iis, qui omne hoc ſtudium emolumento ſeu lucro metiuntur, veteriſque Romanæ Juriſprudentiæ, tanquam mulieris cùm annoſæ; tum pannoſæ & indotatæ amorem miſſum faciunt, ea, quæ expoſui, ſatis futura cùm magnorum, velut dixi, Juriſconſultorum auctoritas, tum eorum, quos non alia via ad magnas opes brevi ſpatio duxit, exempla pollicentur.

De Adjumentis parandæ Eloquentiæ quædam univerſè & generatim, quædam ſigillatim & in ſpecie commemorare libet. In genere Linguæ cujuſque habitus, vel lectione, vel auditione, vel ſcriptione, vel ſermocinatione comparatur. Lectio eſt librorum, qui vel notitiam vocum loquendique generum, vel elegantiam, vel utrumque docent, ut ſunt Lexica, phraſiologiæ, Comœdiæ, Dialogi, epiſtolæ, in quibus ea diſcuntur, quorum quotidianus ferè in vita uſus eſt. Auditio eſt vel hiſtrionum ſeu mimorum, vel Concionatorum. Scriptio partim libera eſt, cum quis argumentum quod libeat tractat, partim alienis verbis velut adſtricta & obnoxia, cum quid ex alia lingua vertendum ſuſcipitur. Sermocinatio præſtat, ut quæ quis legendo & audiendo didicit, cum facilitate tandem poſſit expromere. Atque hæc in genere.

Jam de Græca lingua hoc modo monendus videris, operam tibi eſſe dandam, ut ex Grammatica declinationes, quas vocant, nominum, verborumque conjugationes memoriæ mandes, uſum quoque pronominum, conjunctionum, præpoſi-

tionum

tionum & adverbiorum (quod ipſum in omnibus linguis addiſcendis obſervari oportet) ex iis exemplis, quæ doctiores Grammatici repræſentare ſolent, probè condiſcas. Quo facto Mythologiam Græcolatinam lectitare poteris, Francofurti in 8. anno 1610. editam, & Luciani opera quatuor partibus ſive tomis diſtincta, quæ Baſileæ Græcolatina abhinc circiter biennium prodiêre. Novum quoque Teſtamentum Græcolatinum non inutiliter verſaveris. Nam verſio, ſive interpretatio è regione verbis Græcis oppoſita faciet, ut vivam magiſtri vocem non æquè requiras, quamvis eam, cùm copia ejus dabitur, te repudiare nolim. Scapulæ denique Lexicon Græcum, quod nuperrimè Baſileæ recuſum eſt, comparare debes, idque inter legendum ſubinde conſulere. Hoc modo conſequêris, ut Græcè doctiſſimus habearis, quod homini, in negotiis gerendis occupato & in reipub. luce verſanti, meritò ſatis videri debet, tametſi longè ille abfuturus ſit, ut cum Græculis illis de ſchola hominibus æquari poſſit.

De Gallica lingua quod ſigillatim & diſtinctè moneam, non habeo, cùm animum, ut eam addiſcerem, nunquam inducere potuerim. Neſcio enim quomodo ſemper fui ſuſpicatus, ejuſdem hominis eſſe aliter loqui, quàm ſcribat, & aliter ſentire, quàm loquatur: in qua quidem ſuſpicione non parum me confirmavit, quod ex magno eorum numero, qui in Galliis fuerunt & linguam illam egregiè didiciſſe viſi ſunt, neminem adhuc cognovi, qui melior, quàm illuc profectus fuerat, in Germaniam reverterit. Pleroſque omnes, ſi minùs ab honeſtate animique integritate, à Germanica quidem certè gravitate & maturitate plurimum deſciviſſe, & animos regulis quibuſdam ſive Maximis, ſtatui Romani Imperii infeſtiſſimis, imbutos retuliſſe, multi

boni

boni atque intelligentes viri non minimo cum dolore compererunt. Itaque ſi quis me audiat, aut in tenera adhuc ætate liberos in Galliam mittet, cùm & linguam facilius pronunciare diſcunt, neque corruptelas illas imbibere poſſunt, aut eos in vicinia Comitatus Burgundiæ vel Lotharingiæ ſubſiſtere, & illic linguam diſcere jubebit. Quamvis enim non eam ibi pronunciationem paraturi videantur, ut pro Aurelianenſibus aut Pariſienſibus haberi poſſint: tanti tamen eſt, eos animum ſincerum, incorruptum, & à patriæ rationibus minimè alienum reportare, neque parùm feliciter in ejus linguæ ſtudio profeciſſe videri poſſunt, ſi nihilo deterius, quàm politiores Burgundi aut Lotharingi, eam pronuncient.

Hiſpanicam linguam nullo ferè negotio addiſcet, qui cum Latinæ cognitione ſive Hetruſcam, ſive Gallicam conjunxerit. Inſtitutiones ejus linguæ, quas Henricus Dœrgang Coloniæ anno 1614. edidit, maximo erunt uſui. Si quis etiam habeat librum Salmanticæ editum, qui inſcribitur *Janua linguarum*, ſententiis ejus Hiſpanicis, quibus interpretatio Latina è regione reſpondet, memoriæ mandandis uno menſe vel ſine magiſtro tantum proficiet, ut cùm libros Hiſpanicos intelligere, tum epiſtolam minimè faſtidiendam ejus linguæ verbis ſcribere queat. Optandum verò foret extare apud nos Terentii Comœdias à Simone Aprilæo in Hiſpanicum ſermonem elegantiſſimè converſas, & Compluti poſtremùm editas, tum librum, quo cujuſquemodi Epiſtolarum formulæ hodie uſitatæ continentur, cujus inſcriptio eſt: *Eſtilo y Metodo de eſcrivir cartas miſſivas y reſponder como conviene a ellas.* Vulgatus eſt Madriti in 8. anno 1608, & iterum Mediolani anno 1616. Lexicon ſive Vocabularium ejus linguæ nullum adhuc vidi, in quo

non

non permulta meritò deſideres. Antonii Nebriſſenſis Dictionarium Antverpiæ annis abhinc ſexaginta circiter editum, nuper admodum Madriti recuſum eſt, quod modò Latina verba Hiſpanicis, modò Hiſpanica Latinis ſubjectis interpretatur. Quod Chriſtophorus Caſa Venetiis in 8. edidit Vocabularium, quo Hiſpanica & Italica vocabula interpretari ſe profitetur, extremæ eſt notæ, & nulli omnino uſui. Madriti anno 1611. exiit Theſaurus linguæ Caſtellanæ, à Sebaſtiano Covarruvia conſcriptus. Sed eo non niſi qui jam Hiſpanicum ſermonem callent, uti poſſunt: tum plurima propter ignaviam auctoris & oſcitantiam in eo deſunt, non pauciora viciſſim redundant, quæ auctor idem nullo prorſus judicio ad oſtentandam eruditionis varietatem ineptiſſimè congeſſit. Omnium accuratiſſimus eſt Theſaurus Hiſpanicæ, Gallicæ, & Italicæ linguæ ab Hieronymo Victore Bononienſi Italo compoſitus, & Genevæ in 4. anno 1609. editus, quem linguarum illarum ſtudioſus, qui me audiet, incunctanter comparabit.

De ratione diſcendi linguam Hetruſcam ſive Italicam pæne ſupervacuum videtur, quicquam à me in medium afferri. Paſſim enim invenias, qui eam paucis menſibus labore minimè magno ſcribere ac loqui didicerint. quorum vix quiſquam futurus videtur, quin de addiſcenda ea deliberanti conſilium utile ſuppeditare poſſit. Itaque aliud nihil monebo, niſi rectiſſimè facturum, qui ſibi Euphroſyni Lapinii inſtitutiones linguæ Florentinæ, Cruſcæ Vocabularium, Mundi Fabricam, Fabrini Terentium, & Ideam Secretarii comparaverit. Horum enim librorum maxima eſt ad vim vocabulorum cognoſcendam, & ad epiſtolas ſcribendas, utilitas. Cætera hominum Italorum uſus ſatis docebit.

De

De Germanica lingua rectè diſcenda te hominem Germanum moneri, minus mirabitur qui ſciat, quanta ſit Dialectorum ejus linguæ varietas, quamque parum rectè Auſtriæ Provinciæ homines quà pronunciare, quà ſcribere ſoleant. Dialectos alias vocare principes placet, ſive generales, alias principibus ſubjectas ſive ſpeciales, quæ quamvis in multis à principe aliqua Dialecto recedant, in multò pluribus tamen ad eam referuntur. Inter principes familiam ducit & primas obtinet dialectus Miſnica, quæ Germanis idem eſt, quod Græcis Attica, Italis Florentina, Gallis Aurelianenſis, Hiſpanis Toletana. Miſnenſes enim optimis & probatiſſimis vocabulis ac phraſibus utuntur: quamvis in pronunciandis diphthongis & conſonantium nonnullis, riſum cæteris Germanis meritò debeant. Verbi gratia, cùm dicunt, *Heebt* pro *Haupt*, *Zeeberer* pro *Zauberer*, *Jot* pro *Got*, *Gahr* pro *Jahr*. *Jott jeb euch ein jutes neues gahr*, pro *Gott geb euch ein gutes neues Jahr*. Miſnicæ ſubjectæ ſunt Turingica, Francica, Haſſica. Secundum locum tribuo Rhenenſi Dialecto, quâ Rheni accolæ ad fines uſque Belgii magnam partem utuntur. Moguntiæ cives eam reliquis emendatiùs pronunciare judicantur. Tertia eſt Suevica, quæ & ipſa ſuas in diverſis Sueviæ partibus varietates habet. Quarta Helvetica, quâ quondam omnes ferè Alemanni, hodie Helvetii tantum utuntur, quam haud ſcio an omnium ſuperioris Germaniæ copioſiſſimam minimèque depravatam rectè dixerim. Homines enim ſuo contenti & Aularum contemptores (ex quibus ferè Helvetiorum reſpublicæ conſtant) minus exteris miſceri, neque de lingua polienda & adſcitis peregrinis vocibus loquendique generibus exornanda ſoliciti eſſe ſolent. Quinta dialectus eſt Saxonica, quâ cùm Saxones, tum Weſtphali, Holſati, Mechel-

Digitized by Google

Mechelburgenſes, Pomerani, & Brandeburgenſes utuntur. Sexta eſt Bavarica, cujus in Bavaria, Tiroli, Stiria, Carinthia, Auſtria, & trans Danubium in Aiſtadienſi Epiſcopatu, & apud Nariſcos, qui & *Armalauſi* quondam dicti, ſive in ſuperiore Palatinatu uſus eſt. Exteri cum eam audiunt, ex ipſo ſono longoque vocalium tractu homines ea loquentes diſſolutos, ignavos, & animo omiſſiores eſſe ſuſpicantur. Alacritas enim linguæ & pronunciationis celeritas, ingenii acris ac vividi index putatur. Qui ergò vel conſonantes alioqui minimè aſperas proferre pigratur, vel Vocales longo pronunciationis tractu uſque eò producere gaudet, ut ex ſingulis ternas vel quaternas facere videatur, quod Bavari & Auſtriaci ſolent, cum exempli cauſa *Aaa* dicunt pro *Auch*, *Pfaffenhooofen*, *Schrobnhaaauſen*, *Waaarle* pro *Warlich*, *Yyynglſtat*, *gooold*, *eiiijen*, *triiinck*, *buuut*, *Graaaz* pro *Graz*, *Taaaler*, pro *Teller*: talis igitur facilè Italis, Gallis & aliis ſuſpicionem movet, ut eum *Veruccum in patria craſſoque ſub aëre natum* credant. In qua ſuſpicione ſaltem de plebejis hominibus non multum eos falli, vel opificum, qui ea dialecto magis utuntur, exempla fidem faciunt, quos magnam partem obtuſi ingenii, ignavos & laboris fugitantes eſſe conſtat: ſicut etiam in eorum cenſu, qui Germanicum nomen literis & ingeniorum monumentis illuſtrarunt, quique vel in Societate Jeſu, vel inter Lutheraniſmi Præcones ingeniis, eruditione, & eloquentia excellunt, multò pauciores Bavari, Auſtriaci, Tirolenſes, quàm Suevi, Franci, Rhenenſes, & Saxones numerantur. Neque tamen negaverim Auſtriacos, qui vel in Aula Viennæ, vel in vicina, ac velut ſuburbana Pannonia multum conſuetudine exterorum uſi ſunt, Bavaricæ ſtribliginis aliquantum deterſiſſe, eaque ex re ſic jam animis efferri,

ut emendatæ terſæque locutionis palmam non Bavaris modò, ſed & quod maximè eſt ridiculum, ipſis Miſnenſibus & Rhenanis ereptum eant. Verùm, ſi quod res eſt dicere volumus, etiam quos inter ipſos eſſe cultiſſimi purgatiſſimique ſermonis oportebat, tamen idiotiſmis Bavaricis non modò cædendis ſermonibus, ſed neque ſcribendo abſtinere poſſunt. Non longè abiero, Melchiore Cleſelio Viennenſi Epiſcopo non temerè quiſquam Auſtriacorum, quantumvis ipſe ſibi placeat, ſe Germanicè melius loqui aut ſcribere perſuaſum habet. Eum enim haud alia res, quàm Germanica facundia, quâ Hæreſin pro concione multis annis feliciter flagellaverat, ex humillimo loco ad tam celſum honorum faſtigium evexit. Ex hoc tamen audias, partim etiam in ſcriptis ejus legas *Mir*, pro *Wir*; *Enck* pro *Euch*; *Ees* pro *Ihr*: *Enten* pro *Darüber* aut *Iëseit*: *Thaan*, pro *thun*: *Kaan*, pro *Kuen*: *Graaz*, pro *Graz*: *Es gehœrt mein*, *dein*, *ſein*, pro *es gehœrt mir*, *dir*, *ihm*, vel *es iſt mein*, *dein*, *ſein*. Quem porrò mihi dabis Auſtriacum ex omni Cæſaris comitatu, qui non iiſdem aut fœdioribus Bavariſmis orationem inficere ſoleat? ut quicunque eos exaudiunt, ſine controverſia ſtatim rogare poſſint, *Numquid omnes iſti qui loquuntur, Galilai ſunt?* Nam hæc verba Sereniſſimi Archiducis Ferdinandi Concionator Aulicus Pater Baltaſar Nimitſch Jeſuita, equeſtris apud Sileſios familiæ, in celeberrima concione Pentecoſtes anni 1609. non alium habere ſenſum ajebat, quàm ſi quis hodie diceret: *Nonne omnes iſti ſunt obtuſi & craſſi Bavari?* qua tamen interpretatione meo quidem judicio ſuperſedere non uno nomine debuit. Primùm enim cùm humanitatis cauſa, tum propter religioſum, quod profitetur, vitæ genus cautum ab eo oportuit, ne ſic integram nationem palàm ſtuporis inſimularet,

in

in qua præſertim viros pietate in Deum & multiplici virtute ſpectatos, neque nullos ingenii ornamentis & eloquentia claros numerari ne ipſe quidem abnuere auderet: Deinde etiam ingenui gratique animi officium erat, nequaquam tam malam Bavaris gratiam rependere, qui primi omnium Germanorum Societati Jeſu receptum apud ſe præbuere, eamque in hodiernum uſque diem fovere non deſiſtunt. Adhæc auribus & rubori Bavarorum, qui ei concioni intererant, conſulere debebat, quoniam ſe non modò à Nobiliſſimis Bavaris, Archiducum Cubiculariis, ſed etiam ab ipſâ Principis conjuge, cui ipſe à ſacris Confeſſionibus eſſet, audiri minimè ignorabat, cujus pater Sereniſſimus Bavariæ Dux Gulielmus Collegiis an Baſilicis illis quæ Jeſuitæ Ingolſtadii & Landſpergæ habitant, à ſolo excitandis & ditandis, tum vel maximè binûm millionum impenſa, quam in unum Monachienſe Collegium feciſſe exiſtimatur, quidvis potius meruit, quàm ut ſtuporem Bavaris ullus Jeſuita exprobret. Poſtremò hominis non ſatis ſani fuit Bavaros tam inclementer apud eos accipere, qui ejuſdem eſſent linguæ participes, neque qua illis laude præſtent, planum facere poſſent. Sed ſunt iſta alterius loci, neque mihi nunc morum cenſuram exercere libet. Itaque ad Germanici ſermonis dialectos ex diverticulo revertor: quarum longè omnibus præferri debet, quæ Communis appellari poteſt: cujus loquendi genera ſive phraſes à Miſnenſibus potiſſimùm petuntur, pronunciatio verò Idiotiſmis & propriis ſingularum vitiis caret, ut ſi quis ea loquentem audiat, qui cæteroqui omnes Dialectos agnoſcit, ſermonem quidem ipſum probet, nequaquam tamen, cujus ille nationis ſit, conſtituere poſſit. Hæc Spiræ & in Aula Cæſaria facilè addiſcitur, quòd eò ex omnibus

Germaniæ partibus multi confluere ſoleant, qui magnoperè cavent, ne vernaculæ linguæ idiotiſmis, quos cæteri omnes ut vitioſos exſibilant, riſum iis, quibuſcum verſantur, commoveant.

Jam ut quos potiſſimum libros diſcendi Germanici ſermonis cauſa legere debeas, exponam, alios tibi propter verba cùm ſingula, tum conjuncta ſive phraſes, alios propter integram orationem ſive compoſitionem legendos memineris. Prioris generis ſunt Trilingue Lexicon, Latinum putà, Græcum, & Germanicum Argentinæ typis Rihelianis excuſum, Phraſiologia & Rhetorica Germanica Satleri, & Ulneri phraſes. Poſterioris verò Conſtitutiones ſive Receſſus Imperii, & Georgii Schereri Jeſuitæ opera. Joannis Piſtorii libri ſublimi modo generique dicendi verba ac phraſes ſuppeditant, cujus in Principum epiſtolis & edictis uſus eſt. Conradus Vetter, Jeſuita verborum& phraſium copiam augere poteſt, ſed in poſtremis ſuis libris cùm idiotiſmos Suevicos acBavaricos, tum plebeja non pauca nimiſque humilia & ſordida orationi infarcit, cæterùm feſtiviſſimus & verè Germanorum Plautus, ſi tamen graviſſimas de Religione controverſias id genus ſale condiri non dedecet.

Reliquum eſt, ut de modis & adjumentis diſcendæ Latinæ linguæ ſententiam meam tibi aperiam. Aut igitur mediocri & imperfecta ejus linguæ notitia contentus es, quæ ſcilicet homini in reipub. negotiis occupato ſatis futura videatur; aut propoſitum tibi eſt eam perfectè cognoſcere, omniaque ejus myſteria perſpecta habere, ita ut non modò animi ſenſa tolerabili, vel etiam laudabili verborum genere exprimere, ſed hoc amplius de cujuſcumque ſcriptoris Stylo ac Latinitate explorato ac ſine errore judicare poſſis. Si prius placuerit, duplicis generis libros legas oportet, quorum alii culpa ac vitio

tio carere, alii laudem aliquam mereri te doceant. Vitia verò orationis aut præceptis ſive Grammaticorum regulis, aut conſuetudini & idiomati eorum, qui optimè loquti ſunt & ſcripſerunt, adverſantur. Præceptis adverſantur Barbariſmus & Solœciſmus. Illo enim Orthographiæ, Proſodiæ, & Etymologiæ, hoc autem Syntaxeos ſeu Conſtructionis regulæ violantur. Conſuetudini repugnat partim Archaiſmus, ſive veterum & obſoletorum verborum uſus; partim Neoteriſmus, Novatio ſeu Novitas, cum quis verbis utitur, quæ nemo ante Ciceronem uſurpavit; partim denique Idiotiſmus alterius linguæ, ſive Peregrinitas, cum quis verbi gratia propriam Italis aut Germanis loquendi conſuetudinem Latinis verbis imitatur: ut ſi dicas *Pati damnum*, uteris quidem verbis Latinis, ſed minimè Latinè: nam Latinus Idiotiſmus poſtulat *Facere damnum*, aut *capere* vel *accipere*, vel etiam *Affici damno*. Sed Idioma Italorum eſt aliarumque nationum *Pati damnum*. Solœciſmos & Barbariſmos boni Grammatici caveredocent, ut fuerunt ætate noſtra Franciſcus Sanctius Brocenſis, Nicodemus Friſchlinus, & (ſi Jeſuitis fides) Emmanuel Alvarus. Ab Archaiſmo nullum eſt hodie periculum niſi iis, qui Plautum, Terentium, Saluſtium, Lucretium, Varronem, & vetuſtiſſimorum fragmenta nullo cum judicio legerunt. Peregrinarum linguarum Idiotiſmos Hadrianus Cardinalis, Maturinus Corderius, & Antonius Schorus curioſè notarunt. Novationis culpam ut effugias, vulgaria Lexica Latina utiliter conſules, inprimiſque Latinæ linguæ Theſaurum à Roberto Stephano editum: nam quæ ibi aut nullum, aut non niſi poſteriorum temporum auctorem habent (poſt Hadriani ſcilicet Imperatoris ætatem) iis velut novis & apud ſuperiores ætates nondum auditis meritò abſtinebis. Decipiunt qui-

dem id genus libri judicium non ſemel, cum vel quæ Latina ac bonis auctoribus uſurpata ſunt omittunt, vel quæ nullum idoneum auctorem habent, pro Latinis venditant, vel Latina perperam interpretantur, eoque pacto Latinis verbis barbarè loqui docent, vel vitioſa denique auctorum exemplaria in recitandis eorum verbis ſequuntur. quam ob cauſam viri docti Lexicis non velut Magiſtris, ſed tanquam Miniſtris, ac velut in memoriæ ſubſidium utuntur. Ei tamen, qui primarum inter literatos partium eſſe non poſtulet, ſed mediocritate contentus ſit, Lexicographorum fidei ſe permittere nequaquam turpe aut pudendum videtur.

Laudes orationis præcipuæ ſunt Perſpicuitas, Puritas, & Elegantia: quas ut aſſequaris, Ciceronem inprimis, & ut quiſque eſt Ciceronis ſimillimus, ſæpe legere & ſcribendo imitari te oportebit. Nam ut rectè minor Plinius cenſuit, *Stultiſſimum eſt ad imitandum non optima quæque proponere.* Optimam porrò fuiſſe eorum linguam, qui circa Ciceronis & Auguſti ætatem floruerunt, & ea ipſa ætate longè omnibus Ciceronem præſtitiſſe, maximi omnium ſæculorum viri uno ore conteſtantur: quorum conſentiens judicium contemnere, & inferiorum ætatum auctores potiùs imitandos arbitrari, hominis eſt, cui vel pudor omnis perierit, vel minimè ſanum ſit ſinciput atque helleboro indigeat. Ex omnibus porrò Ciceronis operibus Orationes, libri de Officiis, & Tuſculanarum diſputationum diligentiſſimam ac ſæpius iteratam lectionem merentur; Epiſtolæ verò omnes, ſi quis eas familiariſſimas ſibi reddiderit, hoc præſtant, ut ne ſi velit quidem poſſit non eleganter ſcribere. Similiores Ciceroni ſunt Cæſar, Cornelius Nepos, Livius, Curtius, Valerius Maximus, & Vellejus. In Trogi Pompeji hiſtoriam nonnulla Juſtinus degeneran-

tis

tis poſteriorum ætate Latinitatis vocabula invexit; quod ipſum Aſconio Pediano, quamvis rarioribus locis, uſuvenit. Illos igitur priores tutius à te legi exiſtimabis, cum quibus, ſi vacet, Terentium conjunges. Uſui quoque erunt Ciceronianus Nizolii Index, Schori, Manutii, Gifanii, aliorumque phraſiologiæ Ludimagiſtris, quàm mihi, notiores. Franciſci quoque Sylvii Progymnaſmatis & formulis Briſſonii cognoſcendis non pœnitendum feceris operæ pretium, ſed magis, quæ Godeſcalcus Stenechius, & poſt eum Turſellinus de Latinæ linguæ Particulis commentati ſunt.

Atque iſta quidem ei, qui nihil niſi perſpicue, purè atque eleganter ſcribere cupiat, ſatis eſſe poſſunt. Verùm ei, qui exactam perfectamque linguæ Latinæ notitiam & rectè de alieno Stylo judicandi facultatem parare velit, longe improbior præſumendus eſt labor. Primùm enim omnes cujuſcunque generis Grammaticos Latinos cognitos habeat oportet, ſive illi verborum origines ac ſignificationes tradant, ſive artis præcepta doceant, ſive denique auctores Latinos explanent aut emendent, quod genus Critici vocantur. Tales ex veteribus quidem ſunt Varro, Pedianus, Feſtus, Agellius, Nonius, Macrobius, Servius, Donatus & Eugraphius; ex recentioribus verò Chariſius, Diomedes, Priſcianus, cæterique in corpore Latinorum Grammaticorum à Putſchio comprehenſi: ex noviſſimis denique Critici in Gruteri Theſauro Critico relati, Gloſſarum interpretes, Lexicographi, Valla, Linacer, Saturnius, uterque Burdoſcaliger, Sanctius, Schorus, Hadrianus Cardinalis, Friſchlinus, Becmannus; & Critici, quorum opera in Theſauro Gruteri non comparent, quo in genere familiam ducunt, inter Italos Fulvius Urſinus, inter Hiſpanos Petrus Ciacconius, inter Gal-

los Hadrianus Turnebus, inter Germanos Juſtus Lipſius.

Deinde auctores & conditores Latinæ linguæ, pro cujuſque ætate atque pretio legat atque imitetur neceſſe eſt., qui turbæ literatorum eximi & inter principes cenſeri poſtulat. Ut enim ex ipſorummet auctorum teſtimonio ſatis conſtat; variæ Latini ſermonis ætates fuêre, quarum aliam quidem Auream, aliam Argenteam, Æneam, Ferream, Ligneam, Luteam denique vocare ſoleo.

Aurea mihi eſt, qua cæteri, qui conſecutis ſæculis literarum & eloquentiæ laude polluerunt, homines Romæ quàm puriſſimè, emendatiſſime & elegantiſſime loqui & ſcribere ſolitos fatentur. Hanc à temporibus belli Punici ſecundi ad extremos uſque Auguſti annos produco, quibus linguam corrumpi cœpiſſe ex utroque Seneca, Suetonio, Quintiliano, & Hadriani Imperatoris apud Chariſium verbis diſcimus. Hujus ætatis ſcriptores alios facio veteres, alios medios, alios noviſſimos. Veteres vocat Cicero Plautum, Terentium, Ennium & ſimiles, quorum hodie non niſi fragmenta quædam extant. Horum dictio Aurum eſt, ſed cui nonnihil ſcoriæ vel purgamenti ſit admiſtum. Scoria iſta eſt partim uſus vocabulorum, quæ poſteriores judicio repudiarunt velut obſoleta & impolita, partim Compoſitio hiulca, aſpera & ſcabroſa atque ἀνάριθμος, ſive nullis numeris colligata, partim denique verba & loquendi genera exotica ſeu peregrina, & ex aliis Italiæ partibus in Latium importata, quibus Statium Cæcilium Inſubrem, & Pacuvium Calabrum orationem infuſcare ſolitos ipſe teſtatur Tullius. Medios appello, qui quamvis tempore conjunctiores eſſent Noviſſimis, tamen neque priſca verba miſſa facere, neque aptæ verborum alioquin optimorum ſtructuræ & compoſitioni

poſitioni aliquid curæ impertiri animum induxerunt. Tales ſunt duo Ciceronis amici Varro, & Lucretius, totidem clientes, Catullus & Cœlius, cujus eſt octavus inter libros epiſtolarum Ciceronis ad familiares, unus denique inimicus Salluſtius: de quo quid partim æquales illorum temporum, partim ei ætati ſuppares judicarint, in libello, quo meum de ſtyli Hiſtorici virtutibus judicium aperio, diſtinctius expoſitum invenies. Noviſſimos facio Ciceronem, Cæſarem, Corn. Nepotem, Livium, Trogum Pompejum, Vitruvium, Virgilium, Horatium, Tibullum, Propertium, & Ovidium. In Nepotis tamen vitas dubium non eſt nonnulla poſterioribus ſæculis irrepſiſſe ab ævi Auguſtæi auro remotiora, Æmylii credo Probi opera, cujus nomen multis ſæculis libellus Nepotis præſcriptum habuit. Trogi certè Hiſtoriam Juſtinus non ſolùm admutilavit, ſed non uno etiam loco verbis ferrea demum ætate uſurpari cœptis inquinavit. Vitruvius orationem peregrinitate & plebitate, id eſt, verbis loquendique generibus infimæ plebi familiaribus, aut ad tranſmarini ſeu Græcanici ſermonis conſuetudinem ineptiuſculè conformatis paſſim infuſcat. quæ vitia unà cum archaiſmis & novitatibus etiam apud Varronem inveniuntur, cui propterea elegantiam defuiſſe notavit P. Lavinius in libro de verbis ſordidis, velut apud Agellium videre eſt lib.20. cap.2. Ovidius quoque magna in verbis novandis licentia utitur, ac neque humilia & à plebe petita faſtidit, eaque re nonnemini viſus eſt Argenteæ potius ætati accenſendus.

Argentea porrò Latinæ linguæ ætas præcipite jam & vergente ad finem Auguſti imperio cœpit, ſimulque cum Neronis interitu finem habuit. Hujus ætatis eſt Curtius, ſed propè aureâ dignior,

tum Vellejus, Valerius Maximus, Manilius, uterque Seneca (Rhetor inquam & Philoſophus) Aſconius Pedianus, Petronius, Mela, Columella, Phædrus fabularum ſcriptor, Hyginus, Lucanus, Perſius, & Tragædiarum Thebaidis ac Medeæ ſcriptor. nam cæteræ Tragædiæ, quæ Senecæ nomen præferunt, nec ſententiarum acumine, nec dictionis puritate cultuque ad duarum illarum ſummam procedunt. Phædrum tamen & Hyginum velut elegantiæ minùs ſtudioſos plebeja pluſculum uſurpaſſe apparet: quo ſermonis vitio neque Petronius abſtinere ſe potuit, qui paſſim etiam habet *Singularia* præter omnium veterum & æqualium conſuetudinem: quæ tamen vitia aliis vitiis, ſed dulcibus nec paucis acutè, ſalsè & eleganter dictis redimit. In Aſconium nonnulla poſteriorumGrammaticorum gloſſemata palàm barbara alicubi irrepſerunt.

Æneam ætatem imperio Veſpaſiani ac filiorum, Nervæ, Trajani, & Hadriani determino, qua principes ſunt in verſu quidem Juvenalis, nemini argenteæ ſecundus, in ſoluta verò oratione Quintilianus Ejuſdem ſunt uterque Plinius, quorum major eſt copioſior & acutior, minor dilucidior cultiorque. Ejuſdem Suetonius, Tacitus, Florus, Solinus, Statius, Valerius Flaccus, Sulpitia, Silius Italicus, & Martialis. Etiam Juriſconſulti hujus ætatis, quorum in Juſtiniani Pandectis fragmenta legimus, longè cæteris, qui poſteriùs floruere, purius & cultius loquuntur. Itaque hac ætate imitandi licentiam definire placet, ut videlicet horum modò ſcriptorum, non etiam illorum, qui poſterioribus ætatibus vixere, verbis loquendique generibus; tutò ac ſine juſta reprehenſione utaris, hactenus tamen, ſi meliora ex ſuperiorum ætatum auctoribus non ſuppeditent: nam ubi Aurea deſint,

ſint., argenteis; ſin autem hæc quoque deficiant, æneis uti jus eſt.

Ferrea ætas ab Hadriani fine ad minoris uſque Theodoſii tempora extenditur, ad quam plerique ſancti Patres & Eccleſiæ doctores pertinent, quorum in ſermone cæteris præſtant S. Ambroſius, eique proximus S. Hieronymus. Lactantius Ciceronem ſatis feliciter imitatur, Agellius, Tertullianus, Arnobius, Minutius & Apulejus propter eruditionis varietatem omninò legendi ſunt, ſed imitatio eorum ſtoliditatis opinionem conficit. Prudentius ſanè tolerabilis eſt Poëta, ſed aliàs ætatis conſuetudine abripitur, aliàs priſcorum verborum uſui & Lucretii imitationi nimium indulget. Auſonius, & Claudianus vel melioribus ſæculis inſerere ſe poſſunt. Symmachus in epiſtolis quoties ſuo, quàm Theodoſiani ſæculi more ac modo loqui mavult, non multum neque optimis concedit. Ejuſdem ætatis, ſed pretii non ejuſdem ſunt Macrobius, Panegyriſtæ quidam, Vegetius, Nemeſianus, Olympius, Frontinus, Cenſorinus, Aurelius Victor, Fl. Vopiſcus, Aur. Spartianus, Æl. Lampridius, Trebellius Pollio, Jul. Capitolinus, & Volcatius Gallicanus. Hos ſatis fuerit ſemel legiſſe, & ex iis annotaſſe, ſi quid ad ſuperiorum intelligentiam uſui futurum videatur.

Scriptores, qui Lignea & Lutea ætate vixerunt (quorum illam Juſtiniani Imp. temporibus definio, hæc non multò pòſt non magis Imperii, quàm ſermonis Romani interitum vidit) quoniam nulla eorum ad id, quod hoc loco quærimus, utilitas eſſe poteſt, meritò à me prætermittuntur.

Inſcriptionum veterum Latinarum, quoniam plurimæ melioribus ſæculis natæ fuerunt, magnam meritò rationem duxerit, qui eam, quam dixi, in Latinis literis perfectionem & abſolutionem deſiderat.

derat. Multum igitur Jano Grutero optimo ac doctiſſimo viro hoc etiam nomine debent literæ, quod Inſcriptiones omnes laborioſiſſimè undique collectas in unum volumen redegit ac digeſſit, & Indicibus, qui ſæpè explanationis quoque vice eſſe poſſint, ornavit.

Verùm an tanti ſit tantum in hujus linguæ ſtudio temporis ac laboris impendere, meritò ambigitur. Ego quidem, cui ſit res anguſta domi, niſi gloriam ac nominis claritatem lucro potiorem ducat, nunquam ejus rei auctor ei fuero. *Neſcio quomodo bonæ mentis ſoror eſt paupertas*, ait ſenex ille apud Arbitrum. At ego non neſcio, quæ res faciat, ut politiores literas interius docti cum rei familiaris anguſtiis plerumque luctentur. Principes hodie nullum literarum guſtum habent, neque quicquam cuiquam temerè largiuntur, niſi quo vel voluptatis ſuæ, vel utilitatis adminiſtro uti queant. Itaque Aſſentatores & Ridiculi, ſive Paraſiti hilaritatis per meliora dicta artifices, tum vel maximè Lenones ac perductores & ſtuprorum atque adulteriorum interpretes ac ſequeſtri in bene aucta parte paſſim apud Reges & cujuſcunque generis Principes inveniuntur, quoniam eis jucundi ſunt & voluptatem creant, in quâ illi ferè, placitis Epicuri convenienter, felicitatis humanæ ſummam collocare ſolent. Audi ſodes eundem exercitati vultus ſenem, qui videtur neſcio quid magnum promittere:

Qui pelago credit, magno ſe fœnore tollit.
Qui pugnas & caſtra petit, præcingitur auro.
Vilis adulator picto jacet ebrius oſtro,
Et qui ſollicitat nuptas, ad præmia peccat.
Sola pruinoſis horret facundia pannis,
Atque inopi lingua deſertas invocat artes.

Habes

Habes hic viam non unam, qua recta ad lucrum hodie quoque curritur, Mercaturam videlicet, Militiam, Aſſentationem, & Lenocinium. Sed ſi ſatis ingenium tuum pernovi, plurimum ab iis, velut partim periculoſis, partim illiberalibus ac turpibus abhorrebis, nec temerè ullam earum ingredi voles, potiuſque ad Juriſprudentiæ ſtudium animum appelles, quòd eam juxtà quæſtuoſam & honoratam eſſe videas. Sive enim ſacrum aut Eccleſiaſticum vitæ genus ſectari, ſive in hoc Laici hominis ſtatu permanere & liberis quærundis uxorem ducere volueris, iſta Juriſconſulti profeſſione non modò paupertatem expellere, ſed luculentum inſuper quæſtum facere poteris. Primùm enim palam eſt, majorem eorum partem, qui hodie vel maximis in Eccleſia dignitatibus præſunt, & unctiſſimis Epiſcopatibus atque Sacerdotiis fruuntur, quantulacunque juris ac legum notitiâ tinctos ad eos honores opeſque perveniſſe; cæterùm Hebraicè, Græce ac Latine indoctiſſimos, tum Sacrarum literarum non magis, quàm Scythici, aut Japonici ſermonis intelligentes eſſe. Quamvis enim S. Paulus eum, qui velit eſſe Epiſcopus, Doctorem eſſe jubeat, qui ſcilicet aut ab infantia ſacras literas didicerit, aut ſaltem in lege Domini die ac nocte meditetur; tamen adeò res hodie rediit, ut qui Theologiæ Doctor ſit, vix nomen inter Epiſcopatuum Candidatos profiteri audeat, ſoliſque Legum ab impiis & paganis latarum Doctoribus ad Eccleſias aditus pateſcat. Hi ſcilicet ſunt, quos Eccleſiæ ſuæ Deus daturum ſe Ierem. 3. ſic promiſit: *Dabo vobis Paſtores juxta cor meum, ipſi paſcent vos ſcientiâ & doctrina.* Quis enim dubitet, quin id genus Doctores ſcientiâ ac doctrina Chriſti oves paſcere noverint, cùm Juriſprudentia vel ipſorum prædicatione

ſit

ſit *divinarum atque humanarum rerum notitia*? Sed ſi S. Paulum de iis percuncteris, aberit non longè, niſi ègo longè fallor, quin ſua hæc verba rectè in eos conferri reſpondeat: *Volentes eſſe Legis doctores non intelligunt quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.*

Deinde autem Principum vitio fieri conſtat, quoniam illi, quantum Juriſprudentia arte benè imperandi ſive Politicâ interſit, prorſus non intelligunt, ut non modò in Tribunalibus, ubi de jure ſcripto aut moribus recepto agitur, Juriſconſultos collocent, ſed etiam in ſanctius ſive Status conſilium, ubi de eo, quod Statui ſit utile, quæritur, plerumque adſciſcant. Ipſi autem ei Principum ignorantiæ ſibi quæſtuoſiſſimæ refragari religioni habent, quamvis ſe non niſi formulas & litium jura didiciſſe, nullamque rem in Politicis ſapere probè ſint conſcii.

Poſtremò etiam illos rem facere ac patrimonia non conduplicare, ſed multiplicare paſſim videas, qui Cauſidicinæ modò dant operam, & lites aliorum ſeu voce, ſeu ſcripto; ſeu conſilio ſolùm moderantur. Nec enim ulla tam palàm iniqua aut deplorata eſt cauſa, cui iſti ſi libeat (libet autem, quoties eis doloſi ſpes refulſerit nummi) colorem obducere, & vincibilem probabilemque, reddere nequeant. Quo nomine qui eos accuſant minimèque ferendos putant, meminiſſe debent, à graviori reprehenſione eos abeſſe oportere, qui quod malè faciunt, palàm profitentur, potiuſque omnem illis culpam aſſignari debere, qui profeſſioni ejuſmodi locum in repub. relinquunt. Apertè autem ferunt iſti, ſe Juriſconſultos, ſive Juris utriuſque Doctores eſſe, ac de Jure conſulentibus reſpondere, Judicibus denique Jus illud ſuum obtrudere, Jus porrò ſuum partim juſtum, partim injuſtum eſſe minimè diſſimulant. *Juriſprudentia* (ajunt) *eſt juſti*

& in-

& injuſti ſcientia. Nimirum Genus per Species ſuas declarant. Prudentia vel ſcientia Juris alia juſti eſt, alia injuſti. Atque hujus ſententiæ adſtipulatorem habent Ciceronem, cujus verba ſunt in ſecundo de Legibus: *Stultiſſimum eſt exiſtimare, omnia juſta eſſe, quæ ſcita ſint in populorum inſtitutis aut legibus.* quî poterat planius dicere Jura civilia partim juſta, partim injuſta eſſe? Nimirum *Jus* priſcis erat *Juſſum*, quod ſcilicet populus juſſiſſet, ſicut *Os* teſtantibus Grammaticis priùs erat *Oſſum.* Populus autem in jubendo non directam illam juſtitiæ & æquitatis regulam, ſed utilitatem modo ſequitur, ac propterea *Utilitas juſti propè mater & æqui* ab Horatio dicitur, & ſæpè in libris Juris, Romani *aliquid propter utilitatem receptum* legimus. Atque hæc Platoni cauſa fuit, cur Juriſconſultos & Cauſidicos ſapientes eſſe, aut veræ Juſtitiæ notitiam habere ullam negaret. Ejus in Epinomide verba ſunt: *Neque Sapientes dici eos volumus, qui litigantibus ſuas in dicenda cauſa vires commodant: quippe cùm memoriâ & uſu, opinionis moribus ſe accommodent, & à vera juſtitia intelligentia procul aberrent.* Utrovis ergò modo præſtant, quod profitentur iſti Juris utriuſque ſive duplicis Doctores, ſive juſtum ſive injuſtum Jus clientes ſuos Judiceſque doceant, ipſique propterea ab iis, qui profeſſionem tolerant, accuſari non merentur.

Fortaſſis autem ſtudium iſtud quamvis lucro auſpicatiſſimum hoc tibi nomine minùs arridebit, quod plerumque quo quis in iſta juſti & injuſti ſcientia melior & recoctior, tanto improbior ac nequior, tum etiam indoctior, & à ſenſu bonarum literarum remotior perhibetur. Nam apud Germanos noſtros proverbio ferri non ignoras, *Gut Juriſt, booſer Chriſt*, id eſt, Bonus Juriſta, idem malus eſt Chriſtianus: & apud Italos pervulgatum eſt: *Purus Legiſta purus aſiniſta.* Sed neutrum ſatis idoneum

idoneum non quidem omnibus (nam quoſdam Juriſconſultorum eximiè doctos verèque probos in Italia, Hiſpania, Gallia, & Germania novi, & amicos habui atque etiamnum habeo) multò tamen maximæ eorum parti videtur, cur in alteram partem poſſidere palmam, hoc eſt, vel literati, vel valde boni viri audire poſtulent. Et contra Germanicum quidem adagium ſtrenuè frontem perfricant, commodante eis advocationem illo Juvenalis monito:

——— illa tuo ſententia ſemper in ore
Verſetur, Diis atque ipſo Jove digna Poëtæ:
Unde habeas, quærit nemo, ſed oportet habere.

Igitur dum habeant, aliorum omnium de moribus ſuis exiſtimationem flocci non faciendam putant,

——— ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives populi contemnere voces
Sic ſolitus: Populus me ſibilat: at mihi plaudo
Ipſe domi, ſimulac nummos contemplor in arca.

Similiter autem & alterum de barbarie ac literarum inſcitia tritum in Italia verbum, meritò ſibi videntur infra fiduciam ponere ac velut frivolum contemnere, cùm plerorumque omnium judicio opes cumulare, hoc demum ſit ſcire literas, & quemadmodum eſt apud Platonem: *Multi in hoc conſentiunt, ſapientem inprimis ſibi ipſi ſapere oportere: hujus autem hæc eſt ſumma, ut argenti quamplurimum acquiratur.*

Quod ſi tamen omnem iſtam barbariæ ac ruditatis opinionem à ſe amoliri velint, atque adeò varia doctrinâ culti ac literati videri affectent, minimè difficulter id conſequuntur, ſi eorum faciant exem-

exemplo, quos ipſe in Regia Cæſaris, Romæ, aliiſque locis paulò novi ac tractavi familiariùs. Poſtquam ſcilicet rem familiarem conſtabilitam habere cœperint, Bibliothecam multis cujuſque generis libris inſtruere, & à Bibliopolis, ad quorum tabernas plurimi ſubinde confluunt, pro quibuſdam librorum heluonibus celebrari ſolent, cum ipſi interea Indices ſeu Titulos librorum &, ſi fortè, Præfationes, in quibus argumentum operis & ſcribendi conſilium ferè continetur, inſpicere ſatis habeant. Si quando etiam conſultores & adventores ſuos tranſactis; quorum cauſa venerant, negotiis à ſe dimiſſuri ſunt, captâ aſtutè occaſiunculâ libri alicujus ex nuperrimè emptis mentionem injiciunt, eumque procedente ſermone promunt & inſpiciendum præbent. Eadem verò operâ ſuam ipſi ſortem miſerantur, quibus vix tantillum à gravioribus negotiis otii ſuppeditet, ut quaſi furtim ad manſuetiores Muſas reviſere, animumque legendis id genus libris avocare ac recreare poſſint: quod cum audiunt homines vel ſemidocti, vel certè nihil de iſto famæ parandæ artificio ſuſpicantes, & ipſi eorum ingenium, quod tot curis ac ſtudiis ſufficiat ſecum admirantur, & alios porrò in eundem errorem prædicatione ſua inducunt. Verùm haud ſcio, an vel maximum conficiendi literarum nominis in eo momentum collocent, quòd Vocationibus, id eſt, conviviis aliiſque officiis Poëtas, Grammaticos, Oratores, quicunque denique humanioribus literis cenſentur, ſibi devinciunt. Primùm enim eos cùm literarum impensè amantes, tum ipſos non vulgariter literatos eſſe conſentaneum eſt, qui hominibus literatis familiariter uti gaudeant. Deinde fieri neceſſe eſt, ut in ſermone iſti literati eorum convivæ ſuum de aliis, qui habent aliquod in literis nomen, deque eorum ope-

ribus promant judicium, quod ipſi poſtea velut ſuum apud alios reddant, eoque pacto ſui admirationem in eis alant & augeant. Poſtremò cum paſſim ab iis, quos jam ſibi fecerunt obnoxios, laudibus extollantur, etiamſi poſtea ſive iidem ipſi, ſive alii eorum inſcitiam caſu aliquo deprehenderint, tamen poſſeſſione partæ jam opinionis fruſtra eos dejicere conentur. Quin immò periculum ſubeunt, ne ipſi potiùs aut levitatis aut invidiæ in ſe ſuſpicionem commoveant, qui vel infamatum eant, quem paulò prius celebrarint, vel eundem hominem pariter in Juriſprudentia & politioribus literis excellere videri æquis animis concoquere non poſſint. Sed de artibus iſtorum hominum plus ſatis. Nunc ecce tibi Syllabum auctorum & librorum, quos eum legiſſe, partim etiam multum triviſſe oportere cenſeo, qui conſummatam Latini ſermonis notitiam parare cupiat. Sed præmonitum te velim, me neque noviſſimas auctorum veterum editiones ſempér indicaſſe, quippe quas nondum viderim, neque etiam plerorùmque Grammaticorum & Criticorum, qui nuperrimè extiterunt, nomina ſatis cognita habere. Illud quidem & novi & præſtare audeo, editiones auctorum, quibus manum Gruterus admovit, eſſe omnium emendatiſſimas, ac ferè notis atque explanationibus doctiſſimorum virorum ornatas & inſtructas. Qui ſi Ciceronem totum ſua & Jani Gulielmii induſtriâ & judicio recognitum nobis dederit, quod propediem ſe facturum nuper mihi per Davidem Hæſchelium ſignificavit, neminem paulò humaniorem futurum puto, quin vel aurea ſtatuâ, quæ ingentibus ejus de re literaria promeritis ſit monumentum, puncto ſuo dignum judicet. Vale, Auguſtæ Vindelicorum, ad diem XII. Junii, Anno M. DC. XVI.

AUCTO-

AUCTORES LINGUÆ LATINÆ:

Ætatis Aureæ.

M. Tullii Ciceronis opera omnia, cum Commentariis Manutiorum & aliorum. Venetiis in folio, anno 1583.

Ejuſdem opera omnia, edente Alexandro Scoto. Lugduni in 12. anno 1588 quibus reſpondet Index Nizolianus ab eodem Scoto interpolatus, quem inſcripſit, Apparatum Latinæ locutionis, in cujus priore editione prodigioſi errores magno numero inveniuntur, quos haud ſcio an in poſteriore ſuſtulerit. Eidem Indici reſpondet editio Lambini in folio. Genevæ 1616.

Ciceronis opera omnia correctiſſima ex Jani Gruteri recenſione. Hamburgi 1620.

Ciceronis epiſtolæ familiares cum Freigii notis in 8. Francofurti apud Wechelium 1592.

Ciceronis orationum Tomi tres cum ejuſdem Freigii notis in 8. Ibidem 1592.

Plauti Comœdiæ cum commentario Taubmanni in 4.

Terentii Comœdiæ cum commentario Donati & Eugraphii in 4. Pariſiis 1602.

Auguſtini Gambarelli Index in Terentium. Bergomi in octavo.

Ennii Fragmenta collecta & illuſtrata ab Hieronymo Columna in 4. Neapoli 1590

Ennii Annales editi à Paulo Merula in 4. Lugduni Batavorum.

Lucilli fragmenta collecta à Franciſco Douſa in 4. Lugduni Batavorum.

Fragmenta veterum Poëtarum edita ab Henrico Stephano in 8.

Fragmenta Hiſtoricorum collecta ab Antonio Auguſtino cum notis Fulvii. Urſini Antverpiæ in 8. apud Plantinum 1595.

Lucretii poëmata cum Commentariis Dionyſii Lambini. Francofurt. in 8.

Lucretius cum indice & obſervationibus Oberti Giſanii in 8. Lugduni Batavorum.

Cæſaris opera cum variorum notis. Francofurti 1606. in 4.

Cornelii Nepotis liber cum Comment. Lambini & aliorum, editus ab Andrea Scotto in fol. Francof. 1608.

Catullus, Tibullus, Propertius cum Comment. variorum in fol. 1615.

Catullus, Tibullus, Propertius cum ſummi viri Joh. Paſſeratii notis & Commentario in Propertium. Pariſiis in folio, anno 1608. & niſi fallor in 4. Hanoviæ.

Catullus, Tibullus, Propertius cum Indice Horatii Tuſcanellæ. Baſileæ in 8. 1592.

Varronis opera omnia cum notis Ant. Auguſtini, Joſephi Scaligeri, Pet. Victorii, Pariſiis in 8. anno 1585.

Varronis opera ex editione Auſonii à Popma. Lugduni Bat. in 8.

Varronis de lingua Latina editio nova recenſente Scioppio in 8. Ingolſtadii 1605.

Virgilii opera cum Comment. Servii ex bibliotheca Petri Danielis & G. Scioppii. Pariſiis in fol. anno 1600.

Virgilii opera cum Comment. Jacobi Pontani Jeſuitæ, qui niſi fallor libros Æneidos paraphraſticè expoſuit, ſicut priùs Nicodemus Friſchlinus Bucolica & Georgica: quod genus explanationis adole-

adoleſcentibus ſtudioſis eſt utiliſſimum. Auguſtæ fol.

Virgilii opera cum Comment. Joan. Ludovici de la Cerda Jeſuitæ doctiſſimi. Lugduni.

Joan. Pierii Valeriani Caſtigationes in Virgil. Romæ in fol. anno 1521. & Baſileæ 8. 1541.

Varia lectio in Virgilium Paulo Gabiano Collectore. Brixiæ in 8. anno 1565.

Horatii opera cum Comment. Lambini & Theodori Marſilii. Paris. fol.

Saluſtii opera cum notis & comment. variorum, edente Jano Grutero in 8. Francofurt.

Livius ex editione Jani Gruteri 1609. & Franciſci Modii. Francofurt.

Trogi Pompeji hiſtoriæ à Juſtino abbreviatæ cum Modii & Bongarſii notis. Francofurt. in 8.

Horatii opera cum paraphraſi Federici Ceruti. Veronæ in 4.

Virgilius cum Erythræi Indice in 8. apud Comelinum, anno 1599. & Francofurti anno 1583.

Cato, Varro, Columella, Palladius, rei ruſticæ Scriptores cum Victorii, Urſini & aliorum notis. Heidelbergæ apud Comelinum in 8. anno 1593.

Catonis opera quæ extant ab Auſonio Popma collecta & reſtituta. Lug. Bat. 8. 1590.

Virgilii appendix cum Catalectis veterum Poëtarum & notis Jos: Scaligeri. Lug. Bat. 8.

Marci Vitruvii Pollionis de Architectura: & in eum Commentar. Guilielmi Philandri editus, ni fallor, Lugduni in 4. anno 1587. Item cum comment. Danielis Barbari. Venetiis in fol. an. 1567.

Bernardi Baldi Urbinatis de Vitruvianorum verborum ſignificatione. Auguſtæ in 4. 1612.

Ovidii opera cum comment. variorum. Francofurt. in fol. anno 1601.

Ejuſdem Metamorphoſis, Triſtia & de Ponto, cum Comment. Jacobi Pontani.

Ætatis Argenteæ.

CUrtii hiſtoria cum Franciſci Modii & Valentis Acidalii Notis.

Vellejus Paterculus, à Jano Grutero recenſitus, niſi fallor. Extant in eum notæ Aldi Manutii, Scheckii, Lipſii, Acidalii & Claudii Puteani.

Valerius Maximus cum Pighii, Lipſii, Coleri, forſan & Gruteri notis.

Cornelius Celſus de re Medica.

Dictys Cretenſis de bello Trojano cum Joſiæ Merceri notis. Pariſiis.

Phædri Auguſti liberti Fabulæ cum Rittershuſii notis in 8. Lugd. Bat. anno 1597. & Pariſiis cum Rigaltii notis.

Mythologici Latini, in quibus familiam ducit C. Julius Hyginus Auguſti libertus, qui ſæpius plebejam loquendi conſuetudinem amplecti videtur, quod etiam patronum ejus facere ſolitum ex Suetonio & Chariſio diſcimus. Editi ſunt à Comelino in 8. anno 1599.

Senecæ Rhetoris & Senecæ Philoſophi opera cum Pinciani, Mureti, Gruteri, Fabri, Jureti, Lipſii & Schotti notis. Pariſiis, atque haud ſcio an & alibi edita.

Senecæ Tragœdiæ cum Commentario M. Antonii Del Rio.

Perſii Satyræ cum Vineti, Pithœi, Marcilii &c. notis in 4. Pariſiis, anno 1613.

Perſius, cum Paraphraſi Federici Ceruti. Veronæ in 4. anno 1600.

Lucanus cum Commen. Hortenſii & Joan. Sulpitii. Baſileæ in fol. 1578.

Aſconius Pedianus in Ciceronem, cum Hottomanni notis, Lugduni in 8. anno 1551.

Colu-

Columella cum Varrone & Palladio de re ruſtica, & in omnes Fulvii Urſini, Victorii, aliorumque notæ, apud Comelin. 8. anno 1593.

Pomponius Mela & Julius Solinus ex emendatione Andreæ Schotti in 4. Antverpiæ 1582.

In eundem Melam à ſe recognitum Petrus Ciaconius commentarium, ſi ſatis memini, reliquit, quem vidiſſe videor Madriti apud D. Joan. Fonſecam.

Perſius cum Caſauboni comment. Pariſ. in 8. anno 1615.

Petronius cum variorum notis & obſervationibus in 16. & 12. Lugd. Bat. & Pariſiis.

M. Manilii Aſtronomicon libri quinque, cum Joſ. Scaligeri comment. Pariſ. in 8. anno 1579.

Gratii Cynægeticon editum à Petro Pithœo. Pariſiis inter poëmata vetera.

Ætatis Æneæ.

M. Fabii Quinctiliani Oratoriæ Inſtitutiones à Gallandio editæ. Paris. in fol. 1549. aut Genevæ apud Jacobum Stoër in 8, anno 1604. unà cum Declamationibus eidem tribui ſolitis.

Juvenalis Satyræ cum Comment. & notis variorum. Pariſ. in 4. anno 1613.

Juvenalis cum paraphraſi Federici Ceruti. Veronæ in 4. anno 1599.

Plinii majoris hiſtoria naturalis à Jacobo Dalecampio recognita. Francofurt. in 8 anno 1608. donec prodeat Petri Ciacconii Toletani Plinius, qui ſuperioribus annis apud Ludovicum Caſtellam ſervabatur, nunc, ut ſuſpicor, eſt penes D. Joannem Fonſecam.

Plinii minoris epiſtolæ cum Commentariis Joan.

Mariæ Catanei. Genevæ anno 1600.

Plinii epiſtolæ & Panegyricus cum Minois & Caſauboni notis.

Suetonius cum Torrentii, Caſauboni, Gruteri, aliorumque notis & commentariis.

Tacitus cum variorum notis, editus à Jano Grutero in 8. Francofurt. anno 1607. aut in fol. Pariſiis 1608.

Flori hiſtoria cum variorum notis & caſtigationibus, in 8. apud Joan. Vignonium & Hieron. Comelinum. Puto editum etiam à Grutero.

Statii poëmata cum veteris Grammatici commentario ex bibliotheca Fr. Pithœi. Pariſiis in 4. anno 1600.

Statius unà cum omnium veterum & novorum comment. & notis. Pariſiis in 4. anno 1618.

Valerius Flaccus cum Ludovici Carrionis notis. Antverpiæ in 16. apud Plantinum.

Sulpitiæ Satyra reperitur in libello, quo continentur Epigrammata & poëmata vetera ex bibliotheca, ni fallor, Petri Pithœi, edito Pariſiis in 16. anno 1590.

Martialis cum Indice & Commentar. variorum. Pariſiis in 4 anno 1601.

In Martialem ſcripſerunt etiam Raderus, Ramirez, Gruterus, alii.

Silius Italicus cum doctiſſimi pueri Danielis Heinſii Crepundiis. Lugduni Batavorum, apud Raphelengium.

Solinus editus à M. Antonio Del-rio. apud Plantinum & cum Mela Schotti, 1582.

Frontini Stratagemata edita ſunt unà cum Vegetio, Pariſ. in 4. anno 1607.

Ejuſdem de Aquæductibus & Coloniis libelli editi ſunt ab Onuphrio Panvinio in Commentariis reipub. Romanæ. Pariſ. in 8. anno 1588.

Ætatis

Ætatis Ferreæ.

A Gellii, quem vulgò Aulum Gellium vocant, Noctes Atticæ cum Henrici Stephani animadverſionibus. Pariſiis in 8. anno 1585.

Apuleji opera cum Petri Colvii Notis. Antverpiæ in 8. apud Plantin. anno 1588.

Apulejus cum Beroaldi comment. & notis Stevechii in 8. Baſileæ.

Apulejus cum Vulcanii notis in 8. Lugduni Batavorum anno 1594.

In Apuleji opera Symbola Critica Scioppii in 18. Auguſtæ 1605.

Tertullianus cum comment. Jacobi Pamelii & aliorum notis. Colon. in folio anno 1617. & Pariſiis 1516.

Arnobius & Minutius Felix emendati à Petro Ciacconio & Fulvio Urſino. Romæ in 4. anno 1583. quorum pleraſque conjecturas alii poſtea in Belgio pro ſuis venditarunt.

Vegetii & Frontini militaria cum Comment. Godeſcalci Stevechii &c. in 4. Pariſiis an. 1607.

Vegetii de re veterinaria ſive Mulo medicina, edente Johan. Sambuco in 4. anno 1574.

Panegyrici duodecim à Grutero, Acidalio, & Rittershuſio recogniti. Francofurti in 16. anno 1607.

Rhetores antiqui ex bibliotheca Frat. Pithœi, quorum Rutilius Quintiliano eſt antiquior. Pariſiis in 4. anno 1599

Lactantius cum Michaëlis Thomaſii notis. Antverpiæ in 8. anno 1568.

Cenſorinus de die Natali cum Aldi Manutii notis. Venetiis in 8. anno 1611.

Aurelius Victor cum Andreæ Schotti notis. Antverpiæ 1579. in 8.

Symmachi epiſtolæ cum Gaſp. Scioppii notis. Moguntiæ in 4. anno 1608. cumque Fr. Jureti comment. Paris. in 4. anno 1604.

Macrobius cum Joannis Iſacii Pontani notis. Lug. Batavorum in 8. anno 1597.

Auſonius cum Eliæ Vineti Comment. in 4. cumque Joſ. Scaligeri notis in 8. aut 16.

Prudentius cum Victoris Giſelini notis in 8. Antverpiæ.

Claudianus cum M. Antonii Del-rio notis. Antverpiæ in 8

Calphurnii & Nemeſiani poëmatia: Robertus Titius cum notis edidit. Florentiæ in 4. quæ quoque extant inter Epigrammata & poëmatia vetera edita Pariſiis in 16. anno 1590.

Ammianus Marcellinus editus à Lindenburgio Hamburgi in 4. anno 1609.

Julii Obſequentis de Prodigiis. Lugduni in 16. anno 1588.

Apicius de re Culinaria cum Gabrielis Humelburgii notis. Tiguri in 4.

Martianus Capella cum Hugonis Grotii notis. Lug. Batavor. in 8. anno 1600.

Iulii Firmici de errore profanarum religionum, editus à Ioanne Woverio, Hamburgi 8. anno 1603.

Boëthius de Conſolatione Philoſophiæ, editus à Rittershuſio, Lug. Batavorum 1600.

Q. Sereni Sammonici carmen de Medicina: extat inter poëmatia vetera, Pariſiis anno 1590. edita, ut & Rutilii Itinerarium & Sympoſii Ænigmata, quæ poëmata ſeparatim quoque extant.

Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores, Spartianus, Lampridius, Trebellius Pollio, Capitolinus, Vulcatius

tius & Vopiſcus, cum doctiſſimis Iſaaci Caſauboni, & literarum principis Claudii Salmaſii Comment. qui Salmaſius multa alia edidit, quæ doctorum omnium puncta tulerunt, ſed mihi necdum viſa.

Ætatis incertæ aut variæ.

AUctores finium regundorum cum Nicolai Rigaltii obſervationibus, qui etiam de ſingulorum ætate in præfatione monet. Editi Pariſiis in 4. anno 1614.

Medici Latini veteris Cælius Aurelianus, qui Galeno antiquior videtur. Scribonius Largus, & Marcellus Empiricus extant in corpore Medicorum edito Genevæ.

Inſcriptionum antiquarum volumen ingens Iani Gruteri apud Comelinum in fol. anno 1602,

Grammatici & Critici veteres.

VArro & Pedianus non modò Grammatici ſunt, ſed etiam auctores linguæ, quos quis tutò imitetur, præterquam ubi nimis antiquarius eſt Varro, & Pedianus à poſterioribus interpolatus. Agellius ei, qui confirmati ſit judicii, etiam ipſe aliquid imitatione non indignum ſuppeditare queat. Poſterioribus tantum creditur, quantum ex locupletium auctorum ſcriptis probant.

Feſtus ex Verrio Flacco de verborum ſignificatione cum Auguſtini, Scaligeri, Urſini & aliorum notis. Pariſ. in 8. anno 1584.

Nonius Marcellus, & Fulgentius Placiades, cum variorum notis. Pariſ. in 8. anno 1583. item 1614.

Ser-

Servius in Virgilium ex bibliotheca Petri Danielis. Paris. anno 1600.

Philargyrius in Virgilium conjunctus eſt cum Daniele Servio, editus priùs à Fulvio Urſino, cum notis in ſcriptores rei ruſticæ. Romæ in 8. anno 1587.

Donatus & Eugraphius editi ſunt cum Terentio in 4. Pariſ. anno 1602.

Acron, ſeu quiſquis eſt Horatii vetus ſcholiaſtes, editus eſt à Jacobo Cruquio cum Horatio in 4. Antverpiæ apud Plantinum.

Scholiaſtæ veteres in Perſium & Juvenalem editi ſunt cum ipſis auctoribus. Pariſiis in 4. anno 1613. & apud Comelinum in 8. 1590.

Interpres vetus Statii cum ipſo Poëta editus eſt Pariſiis in 4. anno 1600. & 1618.

Grammatici & Critici recentiores.

CHariſius, Diomedes, Priſcianus, Victorinus, Terentianus, Longus & alii ſimul editi ſunt ab Helia Putſchio in corpore Grammaticorum. Hanoviæ in 4. anno 1605 quorum nonnulli inter veteriores locum habere poſſunt.

Grammatici & Critici Noviſſimi.

GLoſſaria Philoxeni & aliorum cum B. Vulcanii notis. Lugd. Batavorum in folio.

Gloſſæ Iſidori cum reliquis ejus operibus editæ ſunt etiam cum Philoxeno.

Gloſſæ Placidi unquamne typis deſcriptæ exierint, neſcio.

Theſaurus linguæ Latinæ quatuor Tomis. Lugduni in fol. 1573. Hoc Lexicon eſt omnium optimum

mum, etſi nec paucis, nec levibus erroribus vacuum. Proximè accedit Forum Romanum Cælii Curionis, ni fallor, tribus Tomis, Baſileæ in fol. Et Theodoſii Trebellii Promptuarium itidem Baſileæ, anno 1545. editum: tum Theſaurus ſive Ærarium Latinæ linguæ à Ludovico Lucio Francofurti fol. 1613. Sed ridiculum verèque Abderiticum eſt de Scriptoribus Latinis judicium neſcio cujus, inter inelegantes & imperfectos Plautum, Terentium, & Lucretium, inter perfectos autem & elegantiſſimos Varronem, & Salluſtium, inter poſtremos & deficientes Valerium Maximum, Senecam, & Curtium, velut Apuleji æquales recenſentis.

Ambroſii Calepini Lexicon quovis ſuperiorum eſt deterius, etiam illud, cui avaritia Typographi nomen Joan. Paſſeratii cum maxima doctiſſimi viri injuria præſcribere nihil dubitavit.

Nizolii in Ciceronem Index à Iacobo Cellario recognitus. Baſileæ in fol. 1595.

Roberti Conſtantini ſupplementum linguæ Latinæ. Lugduni in 4. anno 1573.

Barnabæ Briſſonii Lexicon Juris. Pariſiis in fol.

Ejuſdem de Formulis ſive ſolemnibus populi Romani verbis. Francof. in 4.

Adriani Junii Nomenclator in 8. Antverpiæ & Francof.

Hadriani Cardinalis de ſermone Latino. Coloniæ in 8.

Franciſci Sylvii Progymnaſmata in artem Oratoriam. Venetiis in 8. anno 1548. & Coloniæ in 12. anno 1589.

Antonii Schori Phraſes linguæ Latinæ. Argentinæ, & Coloniæ in 8.

Chriſtiani Becmanni Origines linguæ Latinæ. Witebergæ in 8. anno 1613.

Q. Ma-

Q. Marii Corradi de lingua Latina. Bononiæ in 4. anno 1575.

Ejuſdem de copia Latini ſermonis. Venetiis in 8. anno 1582.

Thomæ Linacri de emendata ſtructura Latini ſermonis.

Laurentii Vallæ elegantiæ Latinæ linguæ.

Ejuſdem Antidotus in Pogium, Raudenſem, & Facium, unà cum Elegantiis. Baſileæ 4.

Auguſtini Saturnii Mercurius major. Baſileæ in 8. anno 1646.

Julii Burdonis, qui ſe Julium Cæſarem Scaligerum vocat, de cauſis linguæ Latinæ. Lugduni in 4. anno 1540. & apud Comelinum in 8. an. 1609.

Franciſci Sanctii Brocenſis Hiſpani Minerva, ſive de cauſis linguæ Latinæ: quo libro meruit auctor communis literatorum omnium pater & doctor appellari. Salmanticæ in 8 anno 1587.

Ejuſdem Latina Grammatica omnium abſolutiſſima eademque breviſſima. Salmanticæ in 8. an. 1587.

Ejuſdem Annotationes ad Virgilii Bucolica. Salmanticæ in 8. anno 1591.

Ejuſdem Paradoxa & de Auctoribus interpretandis ſive de Exercitatione. Antverpiæ apud Plantinum in 8. anno 1582.

Ejuſdem Pentecontarchus à Laurentio Ramirez de Prado alicubi interpolatus, & editus Antverpiæ in 4. anno 1612.

Nicodemi Friſchlini Grammatica Latina. Francof. in 8. anno 1599.

Auſonii Popmæ de differentia verborum deque uſu antiquæ locutionis. Lugduni Batavorum in 8. anno 1606.

Godeſcalci Stevecchii de particulis linguæ Latinæ. Coloniæ in 8. anno 1581.

Ho-

Horatii Turſellini de particulis linguæ Latinæ. Romæ & Moguntiæ in 16.

Theſaurus Criticus editus à Jano Grutero, cujus primo Tomo continentur opuſcula Critica Angeli Politiani, M. Antonii Sabellici, Philippi Beroaldi Domitii Calderini, Joan. Baptiſtæ Egnatii, Joan. Baptiſtæ Pii, Cornelii Witelli, Jacobi à Cruce, Pii Antonii Bartolini, Iani Parrhaſii, viri in Latinis ac Græcis literis conſummatiſſimi, maximoque cùm acumine, tum judicii elegantia præditi, Franciſci Floridi, qui & ipſe non facilè cuiquam literatorum ſit ſecundus, Laurentii Abſtemii, Lucii Ioannis Scoppæ, Ptolomæi Flavii, Petri Nannii, & Franciſci Robortelli. Francofurti in 8. anno 1602.

Theſauri Critici Tomus ſecundus, in quo ſunt opuſcula Fr. Robortelli, Caroli Sigonii, Antonii Bendinelli, Bernardini Realini, Lilii Gyraldi, Ioan. Brodei, Chriſtophori Rufi, Ioan. Hartungii, Petri Pithœi, Lucæ Fruterii, Achillis Statii, M. Antonii Mureti & Hieronymi Magii. Francof. in 8. anno 1604.

Theſauri Critici Tomus tertius, in quo ſunt opuſcula Pauli Leopardi, Bartol. Barrienti, Franciſci Luiſini, Gulielmi Canteri, Theodori Canteri, Ludovici Carrionis, Jani Durantii Caſellii, Jani Gulielmii & Marſilii Cagnati. Francofurti in 8. anno 1604.

Theſauri Critici Tomus quartus, in quo ſunt opuſcula Joan. Brodæi, Ioachimi Camerarii, Aldi Manutii, Adriani Iunii, Ioſephi Caſtalionis, Iani Melleri Palmerii, Ioan. Iacobi Schekkii. Francof. in 8. anno 1605.

Theſauri Critici Tomus Sextus, in quo ſunt opera Valentis Acidalii & Marcelli Donati, hominis ſemidocti quidem, ſed induſtrii. Francof. in 8. anno 1606.

The-

Theſauri Critici Tomis ſecuturis comprehendi poterunt opuſcula Budæi, Briſſonii, Petri Fabri, Nicolai Fabri, Petri Pithœi, Andreæ Alciati, Antonii Auguſtini, Petri Ciaconii, Fulvii Urſini, Sebaſtiani Corradi, Antonii Riccoboni, Jos. Caſtalionis, Andreæ Schotti, Hieron. Mercurialis, Scipionis Gentilis, Deſiderii Heraldi, Martini de Royas, Roberti Titii, Erycii Puteani, Philippi Rubenii, Henrici Stephani, Joannis Meurſii, & ipſius in primis Gruteri Suſpicionum libri, tum aliorum recentiorum, quos mihi nondum videre contigit.

Nicolai Loënſis Miſcellanea. Francofurti in 8. anno 1607.

Adriani Turnebi opera. Argentinæ in fol. anno 1600.

Petri Victorii variæ lectiones.

Jacobi Cujacii opera.

Juſti Lipſii opera.

Ioſephi Burdoſcaligeri opuſcula poſthuma. Pariſ. anno 1610.

Claudii Salmaſii opera omnia.

Ioannis Roſini antiquitates Romanæ ex variis collectæ cum Dempſteri auctario.

Ioannis Glandorpii Onomaſticum hiſtoriæ Romanæ. Francof. in folio, anno 1589.

Lexicon Philologicum Matthiæ Martini. Bremæ in fol. anno 1623.

Onuphrii Panvinii Imperium & Reſpub. Romana.

Petri Iohannis Nunneſii Grammatiſtica & Grammatica Græca.

Alexandri Scoti Grammatica Græca.

CON-

CONSULTATIO TERTIA,

De Scholarum Claſſicarum Informatione.

PRimùm conſtituendus eſt proximus harum Scholarum Finis, tum qua vià ad eum quàm compendioſiſſimè perveniri queat, conſiderandum.

Finis eſt, ut qui jam legere Latinè didicerunt & ad Scholas accedunt, uno quadriennio non modò linguam Latinam probè intelligant, & cùm Grammaticæ Regulis, tum auctorum conſuetudini congruenter Latinè ſcribant, ſed etiam Logicam, Rhetoricam, Phyſicam, & Metaphyſicam; hoc amplius autem Ethicæ & Politicæ elementa ſic addiſcant, ut idonei ſint, qui Profeſſoribus Academicis Philoſophiam, Theologiam, Juriſprudentiam,& Medicinam docentibus multò, quàm alii, meliùs & fructuoſius operam dare poſſint. Simul tamen priore biennio in Doctrina Chriſtiana ſic erudientur, ut Catholicæ fidei fundamenta firmiſſimè teneant, nulloque negotio ejus, quod credunt, rationem reddere, & Hæreticis, ſicubi uſus veniat, ſilentium poſſint imponere.

Medium ejus finis conſequendi eſt cùm Scholarum, tum Magiſtrorum informatio.

Informatio Scholarum.

Scholarum quatuor claſſes ſunto.

PRima, qua primo anno diſcantur priùs Nominum & Verborum Paradigmata, tum Mercurii bilinguis ſententiæ per octo vel

novem menſes; reliquis tribus aut quatuor menſibus diſcantur Grammaticæ Rudimenta, ſive Regulæ Etymologiæ & Syntaxeos. Omnibus autem Sabbatis aliquid ediſcent ex libello Erotematum de Fidei Catholicæ fundamentis, Pontificis & Imperatoris auctoritate in Germania edito.

Secunda, qua ſecundo anno prælegantur faciliores Ciceronis epiſtolæ, Cornelii Nepotis vitæ, Terentii Comœdiæ, Ovidii Triſtia & de Ponto, & Phædri fabulæ Æſopicæ. Simul etiam explicabuntur regulæ Proſodiæ, & omnibus Sabbatis aliquid de fidei Catholicæ fundamentis proponetur: quotidie autem de vernaculis Latina facta corrigentur.

Tertia, qua tertio anno diſcatur illa pars Propædiæ Logicæ, quæ ad Rhetoricæ intelligentiam eſt neceſſaria, idque tribus menſibus: tum integra Propædia Rhetorica ſex menſibus, tandem quæ in Logicis ſunt reliqua unà cum Pervigilio bonæ mentis, ſive Introductione in Ethicam, & Phyſicis Inſtitutionibus. Simul autem quotidie exercebuntur Latinè ſcribendo, id eſt, ex vernaculis Latina faciendo una hora. Quorum ingenia à poëticis non abhorrent, etiam verſibus ſcribendis exercebuntur.

Quarta, qua quarti anni primo ſemeſtri Syſtema Phyſicum, altero Metaphyſicum auditoribus ſine ulla dictatione declaretur, ſimulque auditores Analyſi & Geneſi exerceantur, ut nimirum in Ciceronis orationibus, Horatii Odis, Propertii Elegiis & Logicum & Rhetoricum artificium explicent, propoſitoque ſibi epiſtolæ, orationis aut carminis argumento, ipſi ſuo Marte aliquid componere aſſueſcant. Simul autem Politicæ elementa, & adjumenta, id eſt, Chronologiam & Geographiam cognoſcent, ſi eis Turſellini Hiſtoriarum

rum epitome prælegatur, & ex Phyſico Syſtemate ea declarentur, quæ ad Cæleſtem & Terreſtrem mundi Sphæram ſive globum pertinent.

Qui diſcipuli ad quas Scholas admitti debeant.

QUicunque ad Scholas admitti poſtulat primum omnium explorabitur, num Ciceronis epiſtolas Marte ſuo interpretari ſciat. Si ſciat, admittetur ad ſecundam claſſem, ubi nullo negotio Syntaxeos regulas & figuras ediſcet, ac Latinè ſcribendo exercebitur, donec ad tertiam claſſem tranſlatus Logicæ & Rhetoricæ operam dare poſſit. Sin neſciat, in prima claſſe retinendus erit, donec omnes Mercurii ſententias intelligat, nominaque omnia ac verba inflectere, cum Etymologiæ & Syntaxis regulis didicerit.

Quod ſi jam alibi Rhetoricam didicit, in tertiam admittetur, ut Logicam diſcat, & poſtea per Analyſin & Geneſin exerceatur.

Informatio Magiſtrorum.

DEcem omnino Magiſtrorum opera in Scholis iſtis requiritur.

Grammatiſtæ duo, unus Doctor, alter Exactor ſeu Repetitor: quorum munus erit, ut in prima claſſe Paradigmata, Sententias, & Grammaticæ Rudimenta doceant.

Grammatici tres in ſecunda claſſe, unus Auctorum interpres, duo Correctores ſive emendatores ſtyli, qui quotidie Compoſitiones diſcipulorum corrigant, indicando eis, ſi quid cum Etymologiæ aut Syntaxeos præceptis non congruat.

Doctor Logicæ & Rhetoricæ in tertia claſſe,

idemque exeunte anno myſtagogus ſive introductor in Ethicam & Phyſicam.

Philoſophus Phyſicus & Metaphyſicus in quarta claſſe: cujus etiam erit exeunte anno auditoribus declarare Sphæram cœleſtem & terreſtrem, & hiſtoriarum epitomen prælegere, tum Politicæ elementa præcipere.

Rhetores duo in quarta claſſe, alter Analyſeos ſeu Reſolutionis, alter Geneſeos ſeu Compoſitionis. Reſolutionis Magiſtri hoc opus habebunt, ut quotidie veterum auctorum opera interpretentur, & Logicum ac Rhetoricum in iis artificium oſtendant, ut appareat diſcipulis, quomodo auctores antiqui artis Logicæ & Rhetoricæ præceptis in ſcribendo uſi fuerint. Compoſitionis Magiſtri hoc opus habebunt, ut compoſitionum argumenta ſeu materias diſcipulis dictent, & corrigant, quæ illi ſeu verſa aut ligata, ſeu proſa aut ſoluta oratione conſcripſerint.

Catechiſtes, idemque Sacerdos Pœnitentiarius, ſive à Confeſſionibus, cujus munus erit omnibus Sabbatis Erotemata de fidei Catholicæ fundamentis præcipere & interpretari in prima & ſecunda claſſe.

Indiculus librorum, quibus Magiſtros inſtructos eſſe oportet.

OMnes illi Latini auctores, quorum Syllabus in ſecunda Conſultatione fuit expoſitus.

Ciceronis epiſtolæ familiares cum Johannis Thomæ Freigii notis, item cum Italica interpretatione Fabrini.

Terentius Fabrini.

Horatius Fabrini.

Virgilius Fabrini.

Cice-

Ciceronis orationes, cum Freigii annotationibus.

Ciceronis epiſtolæ & orationes cum Manutii Commentariis.

Huberti Giſanii Obſervationes linguæ Latinæ.

Hadriani Cardinalis de Latino ſermone.

Antonii Schori Phraſes linguæ Latinæ.

Manutii Elegantiæ.

Ærarium ſive Theſaurus linguæ Latinæ Ludovici Lucii.

Calepinus Johannis Paſſeratii.

Nizolii Index in Ciceronem.

Baſilii Fabri Theſaurus Scholaſticæ eruditionis.

Onomaſticon Romanum.

Ludovici Vivis Dialogi, ſive Exercitationes linguæ Latinæ.

Franciſci Sanctii Brocenſis Minerva ſive de cauſis linguæ Latinæ.

Gaſp. Scioppii opera Philologica, & Philoſophica.

De Lingua Græca.

QUoniam in Italia Græcæ linguæ doctores vix inveniuntur, ac ſi qui ſunt, ſoli in ſcholis relinquuntur, otioſum & inane mihi viſum eſt de Linguæ illius diſcendæ rationibus quicquam hîc afferre. Si qui tamen ſunt, quos Sapientiam & Prudentiam ex ipſo Græcorum ore haurire juvat, omnia verò Interpretum fidei credere diſpudet, eis auctor ſum, ut cum Januæ linguarum, ſeu Mercurii ſententiæ Græcè converſæ exierint (ſicut propediem eas unà cum Hebræa verſione exituras confido, ac jam ſub prælo eſſe audio) eandem iis addiſcendis rationem obſervent, quam à Mercurio Bilingui Latinam diſcere aventibus præ-

monſtratam videbunt. Græcam Tſchonderi Grammaticam qui nanciſci poterit, magno Paradigmata multaſque regulas ediſcendi labore levatum ſe lætabitur.

CONSULTATIO QUARTA,

De Cauſis Grammaticæ Philoſophicæ in Scholas inducendæ:

SIVE

Septem Rationes, quæ conſcientiis Epiſcoporum religionem, ſive ſcrupulum injicere debent, ne veterem Grammaticam diutius in ſcholis tolerare, ſed novam in eas introducere velint.

I.

VEtus Grammatica plena eſt fraudibus & mendaciis. Turpe verò eſt permitti, ut pueris tantus mendaciorum numerus à Magiſtris, præcipuèque Clericis inſtilletur.

Animadverſio.

EXempli gratia: *Nomina arborum & urbium ſunt generis fœminini.* Hoc manifeſtè falſum eſt, cùm & ratio philoſophica, & locupletum ſcriptorum auctoritas vincat, iſtiuſmodi nomina non habere genus, niſi ex regula terminationis, vel vi ſignificationis. Ut *Mediolanum magna* dicitur, quia ſignificatur & ſubauditur *Urbs*, cùm alioqui vi terminationis Mediolanum ſit genere neutrum. Sic Virgilius *Altum Præneſte* dixit, ſignificans *Oppidum*; & *Sub ipſa Præneſte*, ſignificans *Urbem*. Ita *Hæc Corinthus* dicitur, quòd *Urbs* ſignificetur, cùm alioqui *Corinthus* per terminationis regulam ſit Maſculinum,

linum, quomodo à Propertio & Vellejo uſurpatum videmus. Priſcianus lib. 5. teſtatur, veteres dixiſſe: *Hic cupreſſus, platanus, laurus, ulmus, populus*, propter terminationem: eadem tamen ut fœminina efferuntur propter ſignificationem, cùm *Arbor* in iis ſignificetur. Hac de re videatur Grammatica Philoſophica pag. 108. An ergo non erubeſcendum eſt Chriſtianis, quod pueros cogunt mendacia credere & ediſcere? Nec refert, quod mendacia iſta ſint de rebus frivolis: Nam ſaltem mentiendi conſuetudo non eſt frivola, cùm ſit homine Chriſtiano prorſus indigna, nec ejus culpam ulla vel neceſſitatis, vel utilitatis elevet excuſatio. Ac tantò nunc turpius eſt mendacia illa tolerare, poſtquam eorum falſitas publicè fuit retecta & convicta. Nec enim jam ignorantia quemquam culpâ liberat, cùm præſertim planum factum ſit, quantum detrimenti privatim ac publicè importet, omnis liberalis doctrinæ fundamentum in mendaciis jeciſſe.

II.

Veteris Grammaticæ mendacia ingentibus & ſupervacuis laboribus juventutem onerant, & ingenia excarnificant.

Animadverſio.

Nimirum in Emanuële Alvaro de ſola Syntaxi Nominum, Verborum, & Participiorum quingentæ inveniuntur Regulæ cum tot Exceptionibus, Appendicibus, & Obſervationibus, ut diſcentem videantur ad inſaniam aut ſuſpendium poſſe adigere. quod contrà Grammaticæ philoſophicæ *Syntaxis regularis* quindecim regulis abſolvitur, idque ſine ulla exceptione. Itaque nihil eſt factu proclivius, quàm ut pueri, etiam illi, qui aliam quamvis Grammaticam jam didicerint,

rint, unam indies regulam ediſcant, quod homo ætate jam provectior, nec philoſophica ignarus, vel una horâ fecerit, ſine ullo regulas obliviſcendi periculo. Aliis quindecim diebus pueri in diſcenda *Irregulari* ſeu *Figurata Syntaxi* occupabuntur: quo facto omnium quæ in Latinis auctoribus inveniuntur rationes expeditius reddent, quàm non modò Jeſuitarum diſcipuli, ſed ipſi etiam Magiſtri, immo verò quàm quivis alius, qui vel triginta annos in linguæ Latinæ ſtudio & exercitio conſumſerit.

III.

Eadem mendacia plurimum temporis auferunt diſcipulis, quod vel ſtyli exercitio, vel aliis diſciplinis utiliùs tribuerent.

Animadverſio.

OBſervato diſcendi ordine, quem novæ Grammaticæ auctor præſcribit, ut prius ſcilicet ope ac beneficio noviciæ inventionis octo aut novem menſibus pueri Latinam linguam intelligere diſcant, tum ad Grammaticam accedant, omnium primum pueri unius anni ſtudio cùm linguæ intelligentiam, tum Grammaticæ memoriam conſequentur. Deinde alio anno legendis facilioribus linguæ auctoribus, & ſcribendo exercebuntur, ſicque idonei fient ad ſcholas Philoſophiæ, Juriſprudentiæ, & Theologiæ Practicæ, ſive Caſuum Conſcientiæ, modò per ætatem alioqui ſint capaces. Tertio anno priùs *Logicam Scioppii*, tum *Rhetoricam* addiſcere poterunt. Cujus rei experimentum in mediocris ingenii puero Germano ſexdecim annos nato captum fuit, qui duobus ſolis menſibus Logicam & Rhetoricam perfectiſſimè edidicit, & ad publicas Philoſophorum acroaſes admiſſus longè melius Magiſtrum intellexit, quàm alii,

alii, qui jam Curriculi philoſophici dimidium confecerant. Quarto anno *Padia Scioppiana Phyſicam & Metaphyſicam* ſic addiſcent, ut rerum multò plus ſciant, quàm aliarum ſcholarum diſcipuli, tametſi non æquè exercitati erunt in nonnullis Quæſtionibus; quarum tamen nullus uſus eſt, niſi ei, qui eaſdem in ſcholis alios docere, aut de iis altercando exerceri velit. Ita quatuor annorum ſpatio, qui nec verbum. Latinum intellexerat, cùm Latinè minimè vulgariter doctus, tum in omni Philoſophia ſatis exercitatus invenietur: neque id alia ex cauſa, niſi quia tempus prudenter fuit diſpenſatum, neque vel falſis, vel obſcuris, vel longis, vel confuſis, vel otioſis & ſupervacuis præceptis inutiliter conſumtum. Jam igitur Epiſcopi cogitent, quam Chriſto pro ſe rationem reddituri ſint, qui juventutem tanto tempore defraudari patiuntur, cum ignorare haud poſſint, temporis jacturam eſſe omnium graviſſimam, omninoque irreparabilem, ac nullo auri pondere exæquari poſſe.

IV.

Eadem Grammaticæ veteris mendacia innumerabilium hominum marſupia exenterant, qui non ſine maximo rei familiaris intertrimento complures annos in Grammatico pulvere conſumunt.

Animadverſio.

VIx quiſquam eorum, qui ad ſcholas publicas erudiendi gratia mittuntur, ante exactum ſeptimum annum id conſequitur, ut quamcunque Ciceronis epiſtolam Marte ſuo interpretari, & omnium quæ legit rationes reddere queat. At enim uno ſolo biennio id eis contingere poteſt, qui nova Grammaticâ utentur. Quicquid ergo nunc pecuniarum in quinquennii victum

ab eis expenſum fertur, ejus jacturam Epiſcoporum culpa faciunt, qui eos frugibus divino beneficio inventis adhuc in ſilvas amandant, & concuſſâ quercu glandes legere & porcorum convivas fieri ſubigunt.

V.

Eadem mendacia plurimorum ingenia ab omni literarum & ſcientiarum ſtudio deterrent, qui propter ingentem numerum Regularum, Exceptionum, Appendicum, & Obſervationum priùs oderunt ſtudia, quàm noverint.

Animadverſio.

FIeri non poteſt, quin celerem habeat ſatietatem faſtidiumque afferat, quod cùm magno, tum diuturno labore comparatur, nec ulla ferè aut varietate ſeu novitate diſtinguitur, aut fructus ſe oſtendentis ſpecie mitigatur. Septem ferè annos pueri in præceptis Grammaticæ diſcendis & repetendis conterunt, & in præceptis quidem obſcuris, confuſis, ſupervacuis, ingentique Exceptionum numero reſtrictis, cùmque Memoriam quotidie onerent, interea nec Mentem aut Intellectum rerum notitiâ alunt, nec objecta aliqua boni vel commodi parti ſpecie labores, quos adhuc ſibi capiendos vident, lenire poſſint. Nec enim eis apparet, quantum quotidie diſcant, nec aliorum exemplis ad benè ſperandum excitantur. Cùm enim Jeſuitæ glorientur, ſe in Europa circiter ducenta diſcipulorum millia habere, ex tanto numero quotus tandem quiſque continuis ſeptennii laboribus apud eos exhauſtis plebi ſe exemit, ac virorum Latinarum literarum laude clarorum cætui inſeruit? Nimirum in ipſa quoque Societate non temerè decem Patres invenerint, quibus operæ in

ſcholis

ſcholis aliud fuerit pretium, niſi ut Grammaticè ſcriberent, & barbariſmis ac ſolœciſmis potiùs dictio eorum vacaret, quàm ullam Elegantiæ commendationem adferre deberet. *Famianus* certè *Strada*, cui ſuffragiis ſuis Jeſuitæ in Latinè ſcribendo primas ſine controverſia deferunt, nihilque niſi mellitos verborum globulos & omnia dicta ſeſamo ac papavere, vel potiùs cælitum nectare & ambroſia in ſcriptis ejus ſparſa & imbuta inveniri contendunt, nondum fœdas barbariſmi & ſolœciſmi notas ſibi impreſſas eluit, ac fortaſſe non de nihilo veretur, ne mox Hiſtoriæ ſuæ idem ipſum uſu veniat, quod nuper Maffejo: cujus ſtylum vitiis ne in linguæ quidem tirone ferendis ſcatere, in *Scioppii Rhetoricæ fragmento* Mediolani edito demonſtratum vidit. Cùm ergo diſcipuli eorum in ipſo diſciplinæ aditu tantum amaritudinis experiantur, nec inter tot annos ex tantis ſuis laboribus voluptatis quicquam capiant, ſi præſertim difficiles, moroſos & plagoſos nacti ſunt Magiſtros (quales ferè ſunt, quos obſcuro & plebejo natos loco iſta ſcholaſtici imperii ſpecies & juris epheborum naribus reddendi provincia inflare, & feroces ſuique ignorantes facere ſolet) vix animum inducunt, ut aliarum ſcholarum periculum faciant, & in diſcenda Philoſophia aliiſque ſcientiis laborem ultrà capiant. Hujus verò rei nullum in iis ſcholis timendum eſt periculum, in quibus Grammaticæ novæ locus dabitur. Nam nec Præcepta artis quicquam habent difficultatis, & quamvis in Magiſtro non ſit plus ſcientiæ, quàm in iis, quos Jeſuitæ in cathedris collocant; ſi tamen ordinem præſcriptum in docendo obſervet, fiet ut non modò nullum pueris tædium ediſcendi labor afferat, ſed etiam ut ipſi quotidie fiant ad nova combibenda avidiores. Nimirum poſt Nominum & Verborum Paradigmata

gmata unius, aut ad ſummum duorum menſium labore memoriæ mandata ſententias morales in *Mercurio bilingui*, ſeu *Janua linguarum* poſitas diſcere incipient, ita quidem ut quotidie Nomina & Verba in decem ſententiis comprehenſa declinare & conjugare (Magiſtro quos quodque Nomen caſus à Paradigmatis differentes, & quæ quodque Verbum præterita ac ſupina habeat, indicante) & pridianæ lectionis ſententias memoriter recitare jubeantur. Iſte labor non modò minùs pueris gravis aut moleſtus, ſed hoc etiam nomine gratus accidet, quòd quotidie circiter quadraginta aut quinquaginta nova vocabula in decem illis ſententiis incluſa addiſcent, ſeque indies tantò doctiores fieri intelligent, ac velut laboris ſui fructum adſpicientes alacriùs quod reliquum eſt laboris perferent. Et uno quidem quadrimeſtri tantum fecerint lucri, ut circiter quinque millia vocabulorum intelligant, & declinare ac conjugare noverint, quorum alia ſunt, quæ vocant, *Fundamentalia* (quibus ſcilicet multorum aliorum vocabulorum intelligentia velut Fundamento innititur) alia *quotidiana*, alia denique *rara*. Hoc ita geſto Magiſter omnium Nominum & Verborum *Conjugata*, id eſt, primitiva & derivativa, ſimplicia & compoſita, pueris dictabit (niſi tamen interea nonnemo ea typis deſcripta emiſerit, quod ſanè multò foret conducibilius) eaque cùm in ſchola, tum domi ſæpius legere jubebit; inſtituto etiam provocantium ſe certamine: cujus uſus erit, ut alios gloriæ ſtudium ad diſcendum exacuat, alii certaminis arbitri ea, de quibus contenditur, non minùs memoriæ inſigant, quàm in aures admittant. Ita ſeptimo aut octavo pòſt menſe, quàm ſententiis illis occupari cœperint, circiter quindecim millia vocabulorum Latinorum intelligent, & quamcunque Ciceronis epi-

ſtolam

ſtolam facilè interpretabuntur, quod aliarum ſcholarum diſcipuli, quamvis doctiorem Magiſtrum ſortiti, vix ſeptimo anno conſequentur. Adeò docendi modo modus intereſt, etiam ubi Magiſtri inter ſe pares ſunt, pares etiam ingenio & ſtudio diſcipuli. Poſtquam verò linguæ Latinæ notitiam ſic adepti fuerint, ad Artis præcepta admittentur, quæ ſunt *Sexaginta verſus* Hexametri de Nominum generibus, & *Octoginta* de caſibus ſeu declinationibus, quibus omnes Etymologiæ Regulæ cum omnibus ſuis Exceptionibus includuntur: quas duabus hebdomadis memoriæ mandare poterunt. *Regulæ* verò *Syntaxeos* non ſunt niſi quindecim, ſine ulla Exceptione, Appendice aut Obſervatione, ut nullam prorſus iis ediſcendis experturi ſint difficultatem, ſicut nec in *Figurata Syntaxi*, quam ad verbum ediſcere nihil attinet; ſed ſatis eſt, eos exempla ibi recitata ſæpius relegere, atque inter ſecundi anni exercitium, cum ſcilicet auctores eis explanabuntur, figurarum ſubinde in memoriam à præceptore revocari. Tantò autem amplius in ſecundo anno capient voluptatis, quantò minoris moleſtiæ eſt in eo, quod faciendum didicerunt, exerceri, quàm diſcendo memoriam onerare, cum præſertim legendis notæ melioris auctoribus, Cicerone, Terentio, Nepote, Phædro, Ovidio, ac ſimilibus, penum ſuam literariam quotidie multis verbis lectis inſtruent, ac pedetentim non modò diligenter & eleganter, ſed etiam ornatè & copioſe ſcribere incipient.

Quod ad verſus de *Præteritis & Supinis* attinet, puto linguæ tyrones nihil damnifacturos, ſi eos non ediſcant. Jam enim inter ediſcendas ſententias quæ quorumque verborum præterita & ſupina eſſent, Magiſtri indicio & monitu eos cognoviſſe pono:

quorum

quorum memoriam quotidiana lectio & ſcriptio facilè conſervaverit: ſin autem nonnullorum eos capiat oblivio, ad ipſos verſus conſultum ire poterunt.

Sed centum & quadraginta Alvari verſus *de Proſodia*, ſeu Syllabarum dimenſione, ſecundo anno per otium ediſcent, quibus ingenium à poëtica minimè abhorrens contigerit, ſaltem ut poëmatum vitia norint, & recitandis alienis verſibus amuſiam & rerum poëticarum inſcitiam apud alios promtam habere caveant: nam ut in poëtando multum ponant operæ, nihil cauſæ habere eos video. Verſus enim malos ſcribere, ridiculum eſt: mediocres, inglorium: bonos & legi dignos, pænè inconceſſum.

VI.

Eadem mendacia Magiſtris quoque Crucem figunt, & à gravioribus atque utilioribus ſtudiis eos retardant.

Animadverſio.

NEc enim Magiſter dictorum vel ſcriptorum rationes à diſcipulis erogitare, aut vitia, quæ illi ſive loquendo, ſive ſcribendo admittunt, eis exprobrare & corrigere poterit, niſi omnes Artis regulas ipſe memoriâ complexus teneat. Id autem quàm operoſum ac moleſtiæ plenum ſit, vel hinc judicari poteſt, quòd Regulæ ſint pluſquam mille, eæque maximam partem falſæ, nec auctorum conſuetudini ſatis congruentes: cui porrò conſequens eſt, ut tanta Exceptionum, Appendicum, & Obſervationum turbâ fulciri neceſſe habeant. Atque hac de cauſa hunc Jeſuitæ morem & inſtitutum habere prædicantur, ut ſinguli quotannis, cùm prolatis ſtudiorum rebus vacatione fruuntur & feriati agitant, velut repuera-

ſcen-

ſcentes Grammaticæ præcepta pervolutent, quod aliter omnem eorum memoriam mox in ſe obliteratum iri certum habeant, unde eos minimè multum tironibus intereſſe, deque omnibus quæ legunt aut ſcribunt animo fluctuare & incertos certare neceſſe ſit. Ingens proinde eſt Grammaticæ novæ auctoris etiam erga magiſtros beneficium: qui præter hæc uno menſe quicquid Regulis comprehenditur ludibundi ediſcere, & omne reliquum tempus legendis & imitandis aureæ ætatis auctoribus Latinis conſumere poterunt, multòque cùm rerum, tum verborum ſcientiâ auctiores invenientur.

VII.

Eadem mendacia cauſa ſunt, cur Deus, Eccleſia, ac Reſpublica multò plurimorum opera defraudetur, quam illi minimè pænitendam navare poſſent, niſi alios Grammaticæ magiſtri tot annis in ſcholis contererent, alii vel temporis longinquitate, vel diſcendi difficultate territi ſtudia deſererent, aut attingere dubitarent.

Animadverſio.

SI quis jam inveniatur ætate provectior, qui nihil aliud exoptet, niſi Latinè ſatis intelligere, ut Deo & Eccleſiæ inſervire, ac vel Sacerdotio initiari, vel Theologiæ Practicæ ſeu Conſcientiæ caſibus operam dare, ac paulò pòſt animarum curam ſuſcipere queat: ſimiliter autem ſi quis Juriſprudentiæ, Medicinæ, aut Philoſophiæ ſtudere velit, conſideret autem tot annos impendendos fore odioſiſſimis Grammaticæ præceptis, donec vel mediocrem linguæ Latinæ notitiam aſſequatur, nec tamen ejus rei cauſa quantoſcumque labores capere parato extra ludos literarios ullam idoneam voto potiendi occaſionem oſtentari: nempe ſum-

pe ſummæ ac velut inexſuperabilis difficultatis ſpecie perterritus animum deſpondebit, & quidvis potius, quàm de literis ac diſciplinis cogitandum ſibi putabit. Jam verò Grammaticæ novæ auctor viam talibus munivit, ut quo volunt uno anno minimè laborioſè pervenire poſſint. Nec enim ullo eis ludo literario, aut arte Grammatica opus fuerit, modo habeant, unde juvenem aliquem cujuſcunque Grammaticæ peritum pretio conducant, qui primùm in declinationum & conjugationum paradigmatis uno eos menſe exerceat, ac mox Mercurii bilinguis Sententias eo, quo dictum eſt, numero ac modo interpretetur, & Nominum caſus Verborumque præterita & ſupina indicet, tandemque vocum Conjugata dictet, aut cùm typis deſcripta exierint, ſubinde cum eis tranſlegat. Hoc pacto ſine ulla vel Etymologiæ, vel Syntaxeos Regula ante vertentem annum Latinè ſatis docti erunt, ita ut quod ad literas attinet, nihil eos vel à ſacris Ordinibus, vel à Philoſophorum, Juriſconſultorum, Medicorum, aut Theologorum Practicorum ſeu Caſuiſtarum, quos dicunt, acroaſi ſubmovere aut arcere debeat. Sin autem poſtea eis libuerit Syntaxis quoque Regulas quindecim cum Figuris Grammaticis cognoſcere, ſuo ipſi Marte nullo præcipiente aut adjuvante per otium facillimè id conſequentur, cum eam ad rem nihil niſi linguæ intelligentia requiratur.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE